

TWEEDE HOOFDSTUK : DE MATERIELE UITBOUW VAN HET
KARTUIZERKLOOSTER TE SCHEUT.

- §1 Vestiging en groei van het domein en de inkomsten
 - A. De fundatiegoederen van de Zakbroeders : hun verspreiding.
 - B. Nieuwe aanwerving van goederen en de monachale prebenden.
 - C. De hofsteden.
 - D. Inkomsten en dagelijke uitgaven.
 - E. Belastingen.
- §2 Kloosterbouw te Scheut.
 - A. Het terrein
 - B. De voorlopige gebouwen : uitbreiding van de kapel - lemen hutten.
 - C. Het nieuwe kloostercomplex
 - 1. De grote pand : cellenbouw.
 - 2. Het kleine claustrum : gemeenschappelijke gebouwen de Kerk.
- §3 Het meubilair.

De kloosteradministratie te Scheut maakte een onderscheid tussen de inkomsten en uitgaven, die de dagelijkse levensnoodzakelijkheid aanbelangden, - de substantialibus, - en het toevallige inkomen, waarvan de gelden buitengewone uitgaven moesten dekken : de accidentalibus.

De substantialia werden verzekerd door de fundatiegoederen: domeinen en renten, ^{waartoe} ~~die in de loop der jaren vermeerderden door schenking of aankoop. Oorspronkelijk bezat men slechts de goederen van de Zakbroeders, die konden voorzien in de behoeften van zeven monniken.~~ ^{behouden. Zij} Het evenwicht tussen het groeiend aantal kloosterlingen en het inkomen van het klooster werd hoofdzakelijk hersteld door giften, ^{tot} ~~die wilden voorzien in het~~ onderhoud van monniken, en aldus in zekere mate een monachale prebende uitmaakten.

Het verwerven en organiseren van enkele landbouwbedrijven was een poging om de wankelende economische basis van het konvent te verbeteren, maar bij elke heffing van belasting, amortizatierechten of oorlogs^{afkeer}belasting, kwam de weinig schitterende financiële toestand aan het licht.

De kloosterbouw daarentegen werd gedekt door de accidentalia. De giften ontbraken nimmer. Nochtans zou de voltooiing van de kartuis meer dan 125 jaren in beslag nemen. De kloosterkerk kon slechts afgewerkt worden dank zij ~~een grote~~ ^{de steun} gift van Karel V.

Zo mogelijk, was het aanschaffen van het meubilair nog meer aan het toeval overgelaten. Onder de kunstwerken, waarover ten slotte zeer weinig gegevens bestaan, waren de brandglasramen wel de meest opgemerkte verwezenlijking ⁱⁿ het klooster.

§1 De vestiging van het domein en de inkomsten.

~~Het is traditioneel in de kloostereconomie dat een gezonde materiele orde steunt op de evenredigheid tussen het inkomen en de noden van een bepaald aantal personen. Deze stelregel was~~ ^{had} ~~deur Guigo, de vijfde prior van de Grande Chartreuse in zijn Consuetudines afgewerkt,~~ ^{een numerus clausus vastgesteld,} ~~zowel om de armoede te bewaren als om de buitengewone zorg voor het materiele en uithuizigheid te voorkomen: stelde hij een numerus clausus vast, een bepaald aantal monniken dat bestaan kon met de opbrengst van het domein.)~~

(De waarde van dit evenwicht ^{was gegrond} ~~steunde~~ op de arbeid (1).)

1. A. DE MEYER-J. M. DE SMET, Guigo's "Consuetudines"..., 38-51.

Arbeid stond gelijk met een verzekerd inkomen, terwijl men niet steunen ^{mocht} ~~kon~~ op giften. Ook de samenstelling van de kloostergemeente was op dit principe gesteund. Daar de eenzaamheid van de monnik-kluizenaar niet door zware arbeid mocht gestoord worden, ^{voorzag men} ~~was er~~ lekebroeders ~~veezien~~, die talrijker waren dan de koormonniken (1). Op dit punt had nu in de latere middeleeuwen een waardeverschuiving plaats. ~~Het is niet meer~~ ^{geeft niet meer} ~~de~~ eigen arbeid, ~~die~~ de doorslag ~~geeft~~ in het economische leven van het klooster. ~~Maar men~~ ^{In} de eerste kartuizergebruiken ^{br} ~~kan~~ merken ^{men} dat ~~bij voorbeeld~~ de scriptoriumarbeid lonend is en de monniken die voortdurend beoefenen; ^{later worden} ~~sijn in de late middeleeuwen~~ de inkomsten van de arbeid der kloosterlingen naar de accidentalia verschoven (2). ~~De~~ ^{verliest} ~~het~~ aantal broeders en donaten ~~heeft helemaal~~ ^{zijn} ~~niet meer~~ het vroegere belang (3).

A. De Fundatiegoederen van de Zakbroeders.

De fundatiegoederen, door de stad Brussel aan de stichting geschonken vormden de basis ~~voor~~ de ~~verdere~~ economische ontwikkeling. Zowel het patrimonium van de vroegere Zakbroeders als de schaarse gronden en renten van de O.L.Vrouwekapel hoorden daarbij.

^{Om wille van het eremitisch karakter der stichting kan men} ~~Hi de aard van de kloosterstichting zelf zal aan de vroegere goederen van de Zakbroeders minder aandacht ^{besteden} ~~besteed~~ worden, dan aan de gronden die men te Scheut zelf gekregen had. ~~De aard van een ker-~~~~

1. GUIGO, Cons., LXXVIII ["Numerus habitatorum huius eremi, monachorum quidem tredecim est... Laicorum autem numerus, quos conversos vocamus sexdecim statutus est."] (PL., ~~lib. 757-759~~ CLIII).

2. Cfr. infra blz.

3. Het aantal konversen te Scheut zal nimmer de vier overschrijden.

kuiserkerklooster ^{immers} was reeds vastgelegd ^{dat} In de oudste gewoonten, ^{waarbij} ~~waarbij~~
 de uitbreiding van de bezittingen buiten de termini van de eenzaam-
 heid verboden was (1). Deze regel had ook kracht van wet in de latere
^{statuten} ~~wetsverzamelingen~~ (2). ^{en die strookte minder met} ~~Hiermede kwamen~~ de verspreide gronden van de
 Zekbroeders ~~mindre overeen~~, ^{daarentegen} terwijl rond het kleine voorlopige kloos-
 ter een eremus ^{zou worden} ~~moest~~ ~~opgebouwd~~ worden, die ommuurd ~~moest~~ ~~zijn~~. De
termini possessionum vormden een nog wijder cirkel (3).

^{Daarom} In dit verband kan men merken ^{sommige} dat de monniken fundatie-
 goederen of renten verwisselden voor gronden die te Scheut gelegen
 waren (o.m. in 1461) (4). ^{voor} ~~Voor~~ het overige echter volgde men ~~seer~~ ^{of}
^{economisch terrein} ~~voor de ekonomie~~ niet zozeer de ordestatuten dan wel de gebruiken
 van Brabant (5). Men ging uit van het standpunt te doen wat het voor-
 deligste was voor het klooster (6).

De fundatiegoederen bestonden uit verscheidene ~~xerms~~ be-
 zitsmogelijkheden. Door de overdracht van de goederen was het kerui-
 zerkonvent grondheer geworden van 14 dagwand 38 roeden land te Brus-
 sel in de St.-Goedeleparochie, wat 3 ha. 28 a. 51 ca. vertegenwoordigt
 en eveneens van 10 hovingen met huizen in de parochiën van de Kapel-
 lekerk en de St.-Niklaaskerk. Op deze en andere bezittingen inde het
 klooster erfrenten, cijns en huurgeld.

De overe fundatiegoederen waren gelegen onder de paro-

1. GUIGO, Cons., c. XLI, ⁷ "...loci huius habitatores, extra suae terminos Eremi nihil omnino possideant, id est non agros, non vineas..." (PL, CLIII, 719.)

2. Stat. ant., p. II, c. herneemt de Cons. en beveelt dat men zich zou ontdoen van deze bezittingen. Cfr. Stat. Nov., p. II, c. .

3. De termini possessionum werden nooit aangeduid voor Scheut, hoewel hiervoor opdracht gegeven was ARA, Kerk. arch., 11594 : "...cum priore Gandavi alius prior... assignatus est ei pro assignacione terminorum tam fratrum quam procuratorum quem possessionum."

4. Cfr. infra, blz.

nata.
 chion van Halle, St.-Pieters Leeuw, Dielbeke, Anderlecht, Molenbeek, Jette Laken, Schaarbeek, Steerebeek, St.-Pieters Woluwe, Kampenhout, Huizingen en Wezembeek. Te Wezenbeek kwam hen ook het personaat toe, waardoor aan het klooster ~~de~~ ^{moest} tienden van deze kerk ten deel viel, ~~waarvan zij~~ ^{overgemaakt worden} ~~de~~ helft aan de plaatselijke pastoor ~~moesten overmaken~~ (1). Als centrale bezitting van deze fundatiegoederen beschouwden de kartuizers van Scheut het oude klooster van de Zakbroeders naast de St.-Magdalenkapel. Het werd hun hospitium te Brussel, dat zij nimmer zullen afstaan tot 1555, toen het door de stad opgeëist werd mits vergoeding van 275 pond Brabants om er een straat door te trekken (2). Toen men in de XVe eeuw een bod deed in naam van de hertog om het huis te kopen, weigerde men beslist. Het bood te groot voordeel voor de ganse Orde en zeker voor de Nederlandse provincie. Pieter vander Heyden, de stadspensionaris, dielen hierover raadpleegde, bekleemtoonde dat deze woonst als het ware een getuigenis was van de overdracht der goederen van de Zakbroeders (3).

De opbrengst van deze goederen moest voldoen voor het onderhoud van zeven monniken. De overige prebenden of dotatie konden gedeeltelijk aangekocht worden, gedeeltelijk verworven door schenkingen (4).

5. ARA, Kerk.arch., 11594 : wat de renten en dgl. betref werd toegestaan te handelen "secundum consuetudinem provinciae".

6. Ibid. , voor alle verhandelingen van gronden, renten en hypotheken werd vrijheid gegeven "ad amplius domus utilitatem".

1. ARA, Kerk.arch., 11631 : liber cum crinibus, waarin de goederen en inkomsten van de Zakbroeders opgetekend waren. Copie in ABA, Kerk.arch. 11589, f.40-60, f.57 : "Item de brueders van sinterclaes gasthuys... hebben tpersonset van Wesembeke den welken toehoren allen die tienden ende voorvalle...meer de bruederen voirs deylen evengelyc den prochiaen in alderhande tienden..."

B. Nieuwe aanwerving van goederen en de monachale prebenden.

~~Noewel de~~ ^{tevens} ~~aanwerving van gronden~~ ^{bedroeg} ~~de vijf eerste jaren, tot~~
1461, een 10 bunder, 2 dagwand en 44 roeden (8 ha. 60 a. 91 ca.) ~~ver-~~
~~droeg~~ (1), ^{had men er naar toegezien} ~~was op de eerste plaats~~ ^{verwerven} ~~rekening gehouden de nodige plaats-~~
~~ruimte te hebben om het klooster te bouwen~~ (2). ~~Nochtans werden hier-~~
~~door ook de inkomsten van het klooster~~ ^{uitgebreid}.

Daarnaast ^{moest uitgezien worden naar} ~~achter werd aandacht~~ ^{Buiten enkelen, die kapitaal ter beschikking} ~~besteed om de noodzakelijke~~
monniksdotaties ^{te verkrijgen} ~~te verkrijgen~~ ^{De eerste gift van die aard was de}
^{stelden met dat bepaald doel (nota} ~~overdracht van een vijver te Ossenhem op de parochie Molenbeek, door~~
Maria vander Borch, ^(blz) in 1464 : hiermede verzekerde zij een rente van
24 rijngulden jaarlijks (3). Hetzelfde jaar werd deze som verhoogd
^{mit} ~~door~~ een rente van 18 gulden, waarvoor de pastoor van Visene, Andreas
Goswini, ^(blz) het kapitaal ter beschikking stelde (4).

2. ARA, Kerk.arch., 11935 : "Item recepimus anno lv ex venditione anti-
tiqui hospitii nostri iuxta sacellum beste Marie Magdalene a recep-
toribus oppidi Bruxellensis ut patet in manuali II^o LXXV lb." Cfr.
DE WAL, II, 83.

3. ARA, Kerk.arch., 11634.

4. Cfr. supra, blz.

1. ARA, Kerk.arch., 11934, f. 118-120 : "Bona acquisita per monasterium
nostre Domine de gratis extra Bruxellam ordinis Carthusiensis..."

2. Cfr. infra, blz. ^{2 bis : WENEN, Nationalbibl., 12775, f. 149^v : 3 mei.}

3. VOET-TOURNEUR, f. 47v / : "Item hoc anno emit Domicella Maria vander
Borch pro dotatione inius cellae vivarium situm Tossenhem cum suis
pertinentiis ... pro quod dedit VI^o L renenses et deputabit pro una
pretenda monachi xxiv renenses annue perpetue..."

4. ID., ibid. / : "Item anno predicto circa medium Decembris D. An-
dress Goswini curatus dedit in eleemosynam II^o XCII renenses... ut
inde emeretur annue perpute xviii renenses..." / WENEN, Nationalbibl., f. 445^v.
^{20 baarl.}

Een belangrijke bezitsverhoging viel het klooster te beurt door de intrede van Hendrik van Heetvelde in 1459. Bij diens professie in 1460 werd Scheut grondheer van 4 bunder, 2 dagwand en 20 roeden (4 ha. 16 a. 78 ca.) en bezitter van 12 bunder 1 dagwand (11 ha. 19 a. 42 ca.) te Meise; te Laken van 4 bunder (3 ha. 24 a. 56 ca.). Daarbuiten werden door dezelfde nog renten overgemaakt te Jette en St.-Anna Pede en cijnsen op huizen te Brussel, Oppem, Ossele en Brussegem (1).

De geleidelijke aankoop van gronden in de nabijheid van Scheut op de Hoge Kouter onder Anderlecht en Molenbeek ^{kon niet verhelpen dat} ~~brecht circa~~ 1470 ^{in 1470 moet vaststellen dat} ~~procurator~~ Jan de Bruyne ~~tot de volgende vaststelling~~: het ^{met} ~~konvent, dat toen~~ 12 priestermonniken, 3 ~~konversen~~, 2 donaten en 7 ~~be-~~ ständige arbeiders ^{en} ~~telde naast~~ de armenzorg aan de kloosterpoort, ^{met toe} kwam met zijn normaal inkomen ~~naar~~ ^{na} Vijftig pond Brabantse moest, steeds aangevuld worden door giften (2).

^{groeiden de monniksprebenden vooral aan met de bouw der cellen. De stichters hiervan, geven meermaals ook de dotatie van de kleinere monniksprebenden aan.} In 1478 doteerde Walter Hendriks de cel die hij liet bouwen (3). Leonarde, secretaresse van hertogin Margareta, bepaalde bij testament een erfrente van 20 rijns gulden als monnikspre-

1. ARA, Kerk.arch., 11571 : Chartarium Scheut : nrs 403 tot 406 : 20 en 23 Mei 1460. Cope ARA, Kerk.arch. 11589, f. 74-79.

2. ARA, Kerk.arch., 11933, f. 124v /: "Item de omnibus premissis bonis (de nieuw aangeworven goederen) et de bonis fundationis assignatis pro sustentatione septem fratres... pro presente... XII monachi sacerdotum, tres conversi, duo donati et vii mercenarii cum hospitibus non paucis preter eleemosinas que dantur ante portam. Pro quorum sustentatione cum mercede mercenariorum ultra omnia premissa, adhuc indigens 1 libro gr. br. et ultra quae dominus usque in presens supplevit per eleemosinas devotorum."

3. VOET-TOURNEUR, f. 53 /: "Walterus Henrici... ordinavit hic fundare et dotare unam cellam."

bende, waarvoor zij een kapitaal van 400rg. ter beschikking stelde (1)
 De kapelaan van het begijnhof, Niklaas Ory, heeft al zijn invloed ge-
 bruikt om de kertuizers welstand te brengen. De grootmeesteres, die,
 zoals nog blijkt, het klooster zeer ten dienste stond, legateerde even-
 eens 400 rg., ^{om} ~~waarmee~~ een rente van 18 rg. ^{aan te kopen} ~~aangekocht moest worden~~ (2)
 Een andere begijn, Kathelijne vanden Bossche, gaf in 1480, eveneens op
 raad van kapelaan Ory, een hof met huizingen, die buiten de lasten,
 nog 20 rg opbracht tot steun van een monnik (3). Andere stichters van
 monachale prebenden zijn Frans Busleyden, bisschop van Besançon (4),
 Valentinus, "cantor et tenorista" van de hertog (1501) (5), Jacob de
 Croy (1511) (6), en Egidius Daveluy, hofmeester van de keizer, in 1526
 (7).

1. VOET-TOURNEUR, f. 53.

2. VOET-TOURNEUR, f. 53v /: "Item eodem anno D. Margareta de Berchem...
 deliberavit hic donare unam prebendam annue de xviii renenses pro
 sustentatione unius monachi instinctu et informatione magistri Nico-
 lai Orij capellani Beginegii bruxellens/s ubi dicta domicella fuit
 magistra magna..."

3. ID., f. 54v /" Item eodem anno domicella Katharina vanden Bossche
 begutta Bruxellensis dedit in elemosinam pro sustentatione unius
 monachi hortum unum cum tribus domibus superstantibus... que estima-
 vit ultra onera ad xx renenses..." WENEN, Nationalbibl., 12775, f. 140, 13 Jan.

4. ID., f. 72, 1490 /: "Circa istus tempus dedit R. Dns D. Franciscus ar-
 chiepiscopus Bisuntinensis pro fundatione et dotatione unius celle...
 VI^c florenos communes..."

5. ID., f. 82 75 /: "... venerabilis D. Valentinus... proposuit hic fundare
 et dotare unam cellam..."

6. ID. 82v /: "Item anno domini XV^cXI venit apud nos... Jacobus de Croy
 episcopus et dux Cameracensis qui ordinavit hic unam cellam fieri
 et dotare ... pro qua dotatione diversis vicibus simul dedit mille re-
 neness..."

7. ID., f. 80 /: "Anno XV^cXXVI nobilis Dns Egidius Daveluy magister curi
 Imperatoris ordinavit hic fieri unam cellam et eandem dotare..."
 WENEN, Nationalbibl., 12775, f. 146^v: 29 maart.

Naast deze erfgoederen, geschonken tot onderhoud van de monniken, werden de inkomsten nog vergroot door erf- en lijfrenten, die de intredende postulanten meebrachten. De testamenten, die werkelijk waardevolle renten overmaskten aan het klooster zijn hoofdzakelijk op het einde van de XVe en het begin van de XVIe eeuw te zoeken. Dit bezorgde de volgende lijst :

Adolf Coutereau	1492	50 rg erfcijs te Kobbegem (1).
Petrus Eecksaert	1492	c.40 rg (2).
Hendr. Hinckaert	1492	c.60 rg (3).
Petr. Zicherain	1499	30 rg erfrente (4).
Hub. van Loon	1499	26 rg lijfrente (5).
Gabriel Ofhuys	1502	24 rg lijfrente (6).

Nog andere lijfrenten, cijsen en erfrenten behoorden tot het jaarlijkse inkomen. Zij waren nochtans merkkelijk kleiner.

1. VOET-TOURNEUR, f. 72v /: "...reservavit sibi ad utilitatem domus nostre 1 renenses hereditarii census supra unum dominium dictum te Cobbegem."/

2. ID., f. 72v /: "Item frater Petrus Eecksaert reliquit domui...circa 40 renenses annue." ARA, Kerk.arch., 11670 : testament 4 Febr. 1491 (92 n.s op goederen "als op my verstorven syn soe van wilen mynder moeder soe oeck van wilen Pieter Wichmann mynen oom..."

3. VOET-TOURNEUR, f. 72v /: "...dedit domui tam in bonis hereditariis quam in redditibus pecuniariis circa 60 florenos renenses annue). Cfr. ARA, Kerk.arch., 11672, 6 Juni 1492, passim

4. ARA, Kerk.arch., 11674 /: "...dat voirs. goldshuys...behouden sal eeuwe lick ende erfelic vore syn onderhouden dertich Rijnag...."

5. Ibid., 11675 /: ~~vanaf 1500~~ "vole quod eadem vitalis pensio...donec vixero monasterio Cartusienesi..Schuete...persolvatur."

6. VOET-TOURNEUR, f. 74v /: "...domui in vitali pensione reliquit xliiii renenses..."/

C. De hofsteden.

De testamenten van intredende monniken zijn ~~rechten~~ niet alleen belangrijk onder oogpunt van het geldelijk inkomen. Het testame~~nt~~ van Hendrik Hinckaert was tevens de inzet van een opbloei van het landbouwbedrijf, dat het klooster te Scheut wel enige glorie zou schenken.

Wanneer de novice Hinckaert de goederen van Alsingen onder de heerlijkheid van Gaesbeke, overmaakte aan het konvent (1), dan is hiermee de kern geschapen van een hofstede, die door de vitaliteit van prior Matthias Tsergoossens en procurator Jan de Grootte uitgebouwd werd en tot een opbrengst van 42 mud en 3 suster graan opgedreven werd (2). Volgens een XVIIIe eeuwse opmeting was het hof 14 ha. 65 a. 74 ca. groot (3). Het woonhuis en de stallingen, die in 1512 opgetrokken werden, vonden de algemene waardering en hadden hun gelijke niet in het land van Gaesbeke (4).

De hofstede van Alsingen was slechts een begin. In 1499 werd te St.-Anna Pede een tweede hof aangekocht van Jan Sucket, raadsheer van de hertog en Martina de Ruet, natuurlijke dochter van Paul

1. ARA, Kerk.arch., 11672 : "~~Ordino... certa bona hereditaria videlicet terras, prata, etc... quae bona sita sunt sub dominio et patria de Gaesbeke in loco vulgari dicitur talsingen in parochia Sancti Martini van Lennecke et communiter consueverunt annue XII modios siliginis et novem renanses.~~" *f. PAUL LINDEMANNS, De poelthoven van Sint-Martens-Lemik, in Eigen Schoon en de Brabander, XXXVI, 1953, 117-121.*

2. VOET-TOURNEUR, f. 72v r. "~~... sed prior Matthias emendavit dictam curtim et a diversis emit terras... ita ut iam valeat annue xliii modios et iii sist. siliginis...~~"

3. ARA, Kaarten en plannen, 2014, kaart 1.

4. VOET-TOURNEUR, f. 83 r. "~~Item anno XV^c XII fecit prior Matthias fieri apud Halsingen novum et magnum horreum, dicunt aliqui quod simile non est in territorio de Gaesbeke... et perante ibidem fecit fieri domum habitationis eum stabulis ac multis aliis structuris, stabulum pro equis nostris ita quod nunc est pulchra curtis...~~"

de Ruet, of de Rota (1). Tot afbetaling van dit domein werden renten verkocht, die Hendrik Hinckaert gelegateerd had (2). De oorspronkelijke uitgestrektheid was een erf van 11 dagwand of 2 ha. 23a. 14 ca., waarop het woonhuis, stallingen, vijvers, boomgaard en weide gelegen waren. Dit werd aangevuld ^{met} ~~door~~ bijna 13 ha. landerijen.

Een andere hofstede was in 1495 gekocht te St.-Pieters Leeuw, Beisberge (3). Deze had in 1516, het jaar van prior Matthias' overlijden, een opbrengst van 24 mud rogge, 6 mud haver, 2 sister peulvruchten, 1 sister raaizaad, 20 pond boter en 6 saluyten (4). Toen in 1506 het eigendomsrecht van dit hof betwist werd, ~~zouden~~ ^{gestort worden} grote sommen ~~storten~~ boven de koopprijs, liever dan deze uitbeting te verliezen (5).

Een vierde boerderij bouwde prior Matthias te Anderlecht in 1508. Zij werd verhuurd, wat jaarlijks een waarde van 26 rg vertegenwoordigde (6).

1. ARA, Kerk.arch., 11589 ; f. 228v-234 ; Acten van 10 en 30 Juni 1497.
2. VOET-TOURNEUR, f. 74 /: "Pro solutione dicte curtis fuerunt assignati ipsi magistro Joanni Sucket in defalcationem principalis summe xxvi renenses supra oppidum qui domui erant date per fratrem Henricum Hinckaert monachum..."
3. ID., f. 77v /: "Nota quod anno XCV erat empti curtis una te Beysberge erga dominum de Gaesbeke in parrhodia de Leeuwe ut puta nemora, prata terre arabilis..."
4. ID., f. 87v /: "Item acquisivit et emit curtim te Beysberge erga dominum de Gaesbeke que videlicet annue absque ulla reparatione domorum xxiiii modios siliginis vi modios avene cum sextario pisarum, unum sextarium fabarum, et sextarium seminis raparum, xx lb butiri et in pecuniis sex salucia."
5. ID., f. 77v /: "Nos videntes quod pretacta bona quiete et sine strepitu possidere nullatenus possemus volentes vitare processus cum domino de Gaesbeke, sequentes consilium peritorum cupientes manere in positione nostra porius eligimus augere summam primo per nos pro predictis bonis datam quam privari dictis bonis. Hinc est quod preter summam datam dedi adhuc II^c renenses anno prescripto CV^cVI..."
6. ID., f. 87 /: "Item fecit fieri in Anderleco pulcram curtim cum duobu horreis et stabulis... In pecuniis... dat annue colonus xxvi renenses, Cfr. ID., f. 79r-v."

Ten slotte kwam bij testament van de donaat Jan Everaert in hetzelfde jaar het hof van Itterbroek aan Scheut. Deze hofstede was in 1449 aangekocht door Willem de Mesmaker (1), die haar overgedragen had op Clara Molenpas, weduwe van Everaert en moeder van Jan (2). Het oorspronkelijk bedrijf, waarvan de grootte niet bekend is, werd door Clara Molenpas aangevuld met 10 dagwand land (3). Ook dit hof onderging in de handen van prior Matthijs een verfraaiing: vooral ~~den~~ paardestal trok de aandacht (4).

In hetzelfde streven om de landeigendom meer productief te maken moet men de omvorming zien van de moerassige weiden nabij de Zwarte bossen, in uitgestrekte vijvers. Deze weiden, "die Grondeloese" geheten, werden op verschillende tijden aangekocht van Filips de Pape (1462, 1471) (5). Daar men op deze beemd zelfs niet hooien kon, groef men vijvers, die een oppervlakte van 2 bunder, 2 dagwand hadden (2 ha. 2 a. 85 ca.) ~~(6)~~. De jaarlijkse opbrengst bedroeg buiten de gewone vis een 800 karpers ⁽⁶⁾ ~~(7)~~.

1. ARA, Kerk.arch., 11569, Chartarium, nrs 293 tot 295: 27 en 28 Juni 1449.

2. VOET-TOURNEUR, f. 80 v: "Item ex parte ipsius habemus curtim te Itterbroeck que quidem curtis devenit ad domicellam Claram Molenpas ex legatione et donatione Wilhelmi Mesmakers..."

3. ID., Ibid.: "Item eadem domicella Clara emit denariis suis x jornallic terre que applicata sunt et veniunt in eadem curti..."

4. ID., f. 87 v: "In qua quidem curti anno XV^o XVI fecit fieri pulcherrimum stabulum equorum in introitu curtis..."

5. ARA, Kerk.arch., 11572, Chartarium, nr 430, 14 Mei 1462: 1 dagwand 50 roeden van de Grondeloese. ARA, Kerk.arch. 11599, f. 120 v: 14 Juni 1471: de helft van de Zwarte Bossen en de beemd de Grondeloze.

6. VOET-TOURNEUR, f. 76: "Item eodem anno (1503) fecit prior Matthijs cum suo procuratore f. Joanne de Groote opus laudabile et proficuum scilicet viverium et nuncupatum vulgariter den swerten vivere prope silvam ~~hinc~~ ibidem sic nominatam quantitatis x jornalium. Perantea idem viverium erat quedam pascua parum utilitatis."

Deze vijvers en de naastliggende bossen zijn slechts een deel van de landeigendom, die de kartulzers rond het klooster zelf verworven hebben. Zij behielden dat bezit door de eeuwen. Wanneer de godsdienstomwenteling de ondergang meebracht van het kloostergebouw, werd dit domein hun grootste landbouwuitbating : de hofstede van Scheut. Opmetingen uit de XVIIIe eeuw kunnen bij benadering de oppervlakte doen vermoeden ; 69 bunder 3 dagwand 96 roeden of 56 ha. 79 a. 8ca. (1).

D. Inkomsten en dagelijkse uitgaven.

Het geheel van dit domein ,erfrenten en cijnsen bracht een vast inkomen mee, dat op de meest verscheiden manier betaald werd. Een rentmeester inde de opbrengsten, die het klooster toekwamen. Eén is ~~er~~ ons bekend : Niklaas Cupere, of Buys, die in verschillende aankopen als bemiddelaar voor het klooster ~~zev~~ optrad (2). Van ^{af} het begin ~~af heeft~~ ^{nam} hij ~~die~~ administratie waargenomen, tot hij op 11 October 1489 tijdens een grote sterfte (3) te Brussel overleed (4).

Volgens de berekeningen van het grootboek inde men in geld, de erfcijs, huur en lijfrenten. Daarnaast had men ~~zev~~ opbrengsten in graan, gevogelte, hout, stro, wat ook voortkwam van renten, maar tevens van de directe opbrengst van de akkerbouw.

1. ARA, Kaarten en plannen, 2014, kaart nr 8.

2. Vanaf 1457 werden verschillende landerijen door "Claes Cupere geseyt Buys" gekocht. Zij werden in 1482 aan Jan de Bruyne overgemaakt : ARA, Kerk.arch., 11572, Chartarium, nr 432: 21 Juni 1482.

3. VORT-TOURNEUR, f. 70 $\sqrt{\text{ "Item hoc anno fuit in oppido Bruxellensi maxima pestilentia... "}}$

4. ID., f. 69v $\sqrt{\text{ "Item XIIa Octobris obiit magnus amicus et servitor noster Nicoalus Buys, qui sequenti die hoc est XIIa eiusdem mensis fuit hic sepultus in nostro coemeterio. "}}$

Hiervan is een deel bestemd voor het dagelijks gebruik : de granen worden, voor zover het noodzakelijk, ~~ze~~ verwerkt in de bakkerij en de brouwerij, terwijl het resterende zo mogelijk te gelde gemaakt wordt.

De vissen uit de vijvers dienen voor de voedselvoorziening van de monniken en om de teelt voort te zetten; hooi voor de paarden, en de wol van de schapen voor de kleding van het convent (1).

De dagelijkse nooddrift en uitgaven bestonden ^l volgens de rekenboeken in lasten, waarmede de eigendommen bezwaard waren. Daarnaast moest voedsel en drank aangeschaft worden, vooral wat men zelf niet voortbracht als wijn, boter, olie, gedroogde vis, eieren, specerijen of de minder gewone lekkernijen "pitantiae et gratiae". Naast het voedsel ~~moest voorzorg~~ ^{men zich} ~~worden~~ in kleding en schoeisel, moest men de arbeiders betalen en de grondstoffen voor de landbouw aanschaffen: zaaigran en meststoffen zowel als werktuigen (2).

1. ARA, Kerk.arch., 11934, a.1470 : "Carpe et alia in vivariis habitant sunt pro coquina et vivariis cibandis, fenum pro equis et ovibus, pannus de lana tam nostra quam empti pro vestitu fratrum."

2. Ibid. : Recepta domus quoad statum substantialem :

Primo de resta anni precedentis.

Item de censu et locationibus.

Item de bladibus venditis.

De volucribus.

De ovibus, lana, furfura...

De parvis elemosinis.

Exposita ...quoad statum substantialem :

Primo de censu hereditario in pecuniis, vitalibus pensionibus...

Item pro vino, butiro, oleo, siccis piscibus ac aliis magnis provisionibus.

Item pro ovibus.

Item pro pitanciis et gratiis.

Item de hiis quae spectant ad agriculturam.

Item pro mercede operariorum...

Item de speciebus.

Item pro panno, pellibus, ciliciis...

Item pro calciis et aliis utensilibus fratrum.

Item de reysis.

De opmerking van procuretor Jan de Bruyne rond 1470 dat men jaarlijks een 50 pond deficiet kende, wordt bevestigd door een vergelijkende lijst van inkomsten en uitgaven over de verschillende jaren zoals zij globaal in het grootboek aangetekend staan (1). De grote verliespost is niet de buitengewone inspanning om de kloostergebouwen op te trekken. Deze rekening, die onder de accidentalia gerangschikt is, stond veel meer in evenwicht dan de dagelijkse balans van de substantialia ~~(2)~~.

1. Volgt een vergelijkende lijst van inkomsten en uitgaven, zowel voor de substantialia als voor de accidentalia. Geëxcerpteerd uit ARA, Kerk. arch., 11934-11935.

Jaar	inkomsten: subst accid	uitgaven	verschil.
1464-65	57 lb 8 s 7 d 18m. 100 lb 12d	74 lb 13d 16m 81 lb 15d	2 lb 16d 14m over
1465-66	57 lb 15s 6d 13m 84 lb 2d 8m	75 lb 8s 9d 18m 95 lb 4s 8m	28 lb 15d 10d. deficiet
1466-67	61 lb 15s 1d 2 m 121 lb 6s 5d 8m	100 lb 23d 14m 99 lb 7s 2m	16 lb 11 s 5d 8m "
1467-68	75 lb 11s 9d 10m 100 lb 2s 11d	116 lb 6s 9d 13m 71 lb 7s 7d 14m	11 lb 19s 8d 5m "
1468-69	70 lb 15d 20m 134 lb 12s 5d 6m	104 lb 9d 7m 109 lb 19s 6d 20m	9 lb 5 s 6d 20m "
1469-70	78 lb 3d 1m. 135 lb 18s 11d 6m	107 lb 1d 148 lb 12s 5d 9m	41 lb 13s 2d 14m "
1485-1486	126 lb 10s 7d 13m 357 lb 4d 18m	161 lb 7s 2d 7m 371 lb 6s 3d 6m	34 lb 16s 6d 17m "
1489-90	144 lb 14s 8d 5m 75 lb 12s 1d	259 lb 17s 14m 81 lb 2s 3m	68 lb 18s 6d "
1500	180 lb 11s 2d 18m 202 lb 5s 3d	270 lb 6s 4d 6m 157 lb 2s 2d 9m	130 lb 13s 21m/ "
1510	178 lb 14s 9d 6m 195 lb 14s	240 lb 17s 4d 9m 149 lb 8s 6d 18m	44 lb 2s 5d 15m "
1513 : noodjaar.	180 lb 9s 7d 171 lb 18d	295 lb 16s 2d 154 lb 10s 8 d	94 lb 15s 9d "
1550	545 lb 2s 6d 9m 163 lb 6s 18m	539 lb 10s 2d 152 lb 14s 3d	10 lb 11s 9d 6m over

De opmerking van procuretor Jan de Bruyne rond 1870 dat men jaarlijks een 50 pond deficit kende, wordt bevestigd door een vergelijkende lijst van inkomsten en uitgaven over de verschillende jaren zoals zij globaal in het groenboek aangegeven staan (I). De grote verliespost is niet de buitengewone inspanning om de kloostergebouwen op te trekken. Deze rekening, die onder de substantiële rangschikt is, stond veel meer in evenwicht dan de dagelijkse van de substantiële tekst.

I. Volgt een vergelijkende lijst van inkomsten en uitgaven over de substantiële afrekeningen.

bb = pond (Brabants) s = schelling d = denier m = mijt.

Year	Income	Expenses	Balance
1485-1486	138 lb 10s 10d	138 lb 10s 10d	0
1486-87	137 lb 10s 10d	137 lb 10s 10d	0
1487-88	136 lb 10s 10d	136 lb 10s 10d	0
1488-89	135 lb 10s 10d	135 lb 10s 10d	0
1489-90	134 lb 10s 10d	134 lb 10s 10d	0
1490	133 lb 10s 10d	133 lb 10s 10d	0
1491	132 lb 10s 10d	132 lb 10s 10d	0
1492	131 lb 10s 10d	131 lb 10s 10d	0
1493	130 lb 10s 10d	130 lb 10s 10d	0
1494	129 lb 10s 10d	129 lb 10s 10d	0
1495	128 lb 10s 10d	128 lb 10s 10d	0
1496	127 lb 10s 10d	127 lb 10s 10d	0
1497	126 lb 10s 10d	126 lb 10s 10d	0
1498	125 lb 10s 10d	125 lb 10s 10d	0
1499	124 lb 10s 10d	124 lb 10s 10d	0
1500	123 lb 10s 10d	123 lb 10s 10d	0
1501	122 lb 10s 10d	122 lb 10s 10d	0
1502	121 lb 10s 10d	121 lb 10s 10d	0
1503	120 lb 10s 10d	120 lb 10s 10d	0
1504	119 lb 10s 10d	119 lb 10s 10d	0
1505	118 lb 10s 10d	118 lb 10s 10d	0
1506	117 lb 10s 10d	117 lb 10s 10d	0
1507	116 lb 10s 10d	116 lb 10s 10d	0
1508	115 lb 10s 10d	115 lb 10s 10d	0
1509	114 lb 10s 10d	114 lb 10s 10d	0
1510	113 lb 10s 10d	113 lb 10s 10d	0
1511	112 lb 10s 10d	112 lb 10s 10d	0
1512	111 lb 10s 10d	111 lb 10s 10d	0
1513	110 lb 10s 10d	110 lb 10s 10d	0
1514	109 lb 10s 10d	109 lb 10s 10d	0
1515	108 lb 10s 10d	108 lb 10s 10d	0
1516	107 lb 10s 10d	107 lb 10s 10d	0
1517	106 lb 10s 10d	106 lb 10s 10d	0
1518	105 lb 10s 10d	105 lb 10s 10d	0
1519	104 lb 10s 10d	104 lb 10s 10d	0
1520	103 lb 10s 10d	103 lb 10s 10d	0

E. Belastingen.

Wanneer op geregelde tijden de vorsten amortizatiegelden opveisen voor de laatst verworven bezittingen, dan is het niet verwonderlijk dat dit voor Scheut een uitzonderlijke last is, die men ~~graag~~ trachtte te verminderen.

Het amortizatiebevel van Karel de Stoute in 1474 kort na de aanstelling van prior Voet belastte het convent met ~~een~~ 300 rg. Ten slotte verkreeg men een vermindering, die de som op 198 Ag bracht (1). Een tweede maal in 1515 werd het klooster getroffen met dergelijke belasting, die opliep tot 1039 Ag (2). Spijts de stappen die men aanwendde, viel er niet aan te ontkomen. In 1516 werd een eerste schijf gestort van 600 Ag (3).

~~Een derde maal~~ ^{ten slotte} in 1533, verkreeg Karel V van Paus Clemens een belasting op het kapitaal van de ganse clerus. Toen was het aandeel van het convent 704 Ag (4). Het verzoek dat men tot de belastingontvangers richtte, was helemaal niet geforceerd: het klooster kwam nauwelijks toe in ~~het~~ onderhoud van zijn gemeenschap (5).

1. VOET-TOURNEUR, f. 50v-51 r: "Eodem anno statim post electionem prioris Marcellii venit ad domum istam quidam missarius ex parte principis et dominorum eius de Finantia ad exequendum bona nostra pro habenda mortificationem omnium bonorum nostrorum citra 10 annos acquisitionum de quibus petebant bene LLL^c vel IIII^c renenses. Sed post multos labores, fatigationes... domini de Finantia Principis tunc Mechlinie residentes habuerunt seu retinuerunt de pecunia nobis debita a principe CLXXXVIII renenses...". Cfr. KOERPERICH, R., Les lois sur la main-morte dans les Pays-Bas catholique, 43-46.

2. VOET-TOURNEUR, f. 86v r: "Item anno XV^cXV fuimus multum vexati ex parte principis non solum nos sed etiam totam patriam occasione amortizatione bonorum nostrorum... fuimus taxati ad mille xxxix renenses."

3. ID., ibid. r: "Tandem ex quo nullum habuimus aliud consilium aut refugium et omni die eramus in periculo ut facerent executionem supra nos sic compulsi fuimus dare et sovere VI^c renenses... qui fuit inventor istarum rerum reddat illi Deus secundum demeritum suum."

4. ID., f. r: "Nunc tenebamur obligati ad VII^c IIII renenses..."

5. DE WAL, II, 39v: Uit het verzoekschrift: "...à cause de la grande

Vergeleken bij deze commer is de tegenslag van 1513, toen een zware hagelslag bijna de ganse oogst vernielde, niet zo zwaar. (1)

De inkomsten en uitgaven de accidentalibus zijn van een andere aard dan de voorgaande.

Op de eerste plaats ^{rekende men} ~~werd~~ hierbij ~~gerekend~~: was en andere offergaven, die in het bedevaatsoord werden aangeboden. Daarnaast waren er de giften, die met een bepaald oogmerk of ^{zonder meer} ~~eenvoudig~~ ter beschikking waren gesteld. Ten slotte de inkomsten van de arbeid der monniken en in sommige perioden de verkoop van steen, witsteen en baksteen (2).

charge qu'ils ont de l'alimentation et entretement de leurs religieux, maison et des hospitez... à laquelle cause ils se tiennent chacun an à l'arrière plus de deux cens florens, tellement que souvent leur convient faire emprunte pour subvenir à leurs necessitez."

1. ARA, Kerk.arch., 11935, a. 1513 f: " Nota quod anno domini XV^c XIII in die venerabilis sacramenti fuit maxima tempestas in ista patria in tantum quod omnis blada et fructus terre totaliter fere perierunt et sic non potuimus recipere maiorem summam in bladis quam suprascriptam est et coloni omnes in tantum perierunt propter eandem tempestatem et grandinem ita quod multi paupertate defecerunt ..."

2. ARA, Kerk.arch., 11934, a. 1470

Recepta quoad statum accidentalem :

Primo de restis receptis

Item de apportu cera et signis que libere manent pro domo

Summa omnium receptorum de donatis ad certos usus ac eciam ad placitum prioris.

Summa de operibus fratrum et lapidibus albis.

Deze inkomsten moesten de uitgaven bestrijden van de kloosterbouw, met alles wat daarmee verbonden was : materiaal, vervoer en loon. Die post ~~was~~ ^{bleef} een constante ~~Blijver~~ in de rekenboeken van Scheut. Daarnaast ~~had men~~ ^{stonden} de uitgaven voor het scriptorium, voor de kerkbenoedigheden en aelmoezen, ten slotte de herstellingen aan de verschillende erven (1).

Maar spreken over deze giften is de geschiedenis opmaken van de kloosterbouw en trachten bijeen te brengen wat in de loop van de eeuwen aan het convent gegeven werd in kostbaarheden.

§§ De kloosterbouw te Scheut.

De ontwikkeling van een kartuizerklooster wordt gemeten naar de geleidelijke voltooiing van zijn kluizencomplex. De kronieken, die allen min of meer hiervan een spiegel zijn, worden dan ook terecht meermaals Liber Foundationis geheten. ~~Zij verhalen de fundatie, de bouw en de dotatie van de cellen. Dit is het geval met het Luikse Obituarium-Chroniken (2). De kroniek van prior Voet te Scheut werd eveneens zo genoemd (3). De meest karakteristieke vertegenwoor-~~

1. ARA, Kerk.arch., 11934 a.1470

Exposita quo ad statum accidentalem :

Primo summa qua anno precedente exposita excudebat recepta

Summa de albis lapidibus emptis et eorum preparatione.

Summa de operariis et vecturis et rebus ferreis.

Summa de pertinentibus ad libros, ad ecclesiam et eleemosinis pauperum.

.....

Summa de expositis pertinentibus ad hereditates.

2. LUIK, Staatsarchief, fonds Kartuizers, nr 6.

3. De kroniek van Voet werd door de Wal Liber Foundationis genoemd. Om verwarring te vermijden met het stichtingsverhaal van Dullsert vermeden wij deze naam. Cfr. DE WAL, I, 29.

diger van een dergelijke geschiedschrijving is wel ~~het verhaal van~~ Jan Vekestijl, die de stichtingsperiode van de Leuvense kartuis beschrijft en onderverdeelt volgens de bouw van de cellen (1).

De uiterlijke geschiedenis van het klooster te Scheut is beheerst geweest door de materiele uitbouw, die hoofdzakelijk voortduurt tot 1531, toen de kerk gekonsacreerd werd (2). De werken waren voor goed beëindigd in 1577, toen het jaar daarop het ganse klooster op enkele gebouwen na verwoest werd (3).

Er is geen afbeelding bekend van het gebouw dat in de godsdienstwoelingen te loor ging, behalve ~~de~~ zeer manke ^{tekening} ~~beeld~~ ^{gete-} ~~kend~~ op een plan van het hof van Scheut, uit de XVIIIde eeuw. ⁽⁴⁾ Het ~~is~~ ^{is} een kopie ~~van~~ ^{van} gemaakt door de gezworen landmeter C. Everaert, op 28 Mei 1734 naar "twee schilderijen hangende inde voorschreven Capelle (van Scheut) (4)."

Minder visuele gegevens zullen dus moeten volstaan. Zij zijn verspreid in de kroniek en de rekeningboeken. Deze laatste zijn echter voor de beginperiode zeer onvolledig. ^{Bovendien} ~~Daarboven~~ is vanaf 1470 slechts het grootboek bewaard en blijven de inlichtingen beperkt tot een zeer schematisch overzicht van inkomsten en uitgaven. Daar wordt onder hoofding Summa expositorum quodd accidentalia, de uitgave de

1. E. REUSENS, Chronique de la Chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1496 jusqu'à l'année 1525, in ASHB, XIV, vooral het eerste deel blz. 234-246.

2. VOET-TOURNEUR, f. 92v.

3. DE WAL, II, f. 142v, 1577: "In aestate curavit D. Christianus Noutz Prio^r huius domus lapideam testudinem in magno claustro et sterni pavimentum quadratis tegulis ignorans quam prope interitum domus esset: sic vos non vobis nidificatis."

4. ARA, Kaarten en plannen, nr 634. Het is een kopie gemaakt door de gezworen landmeter C. Everaert op 28 Mei 1734 naar "twee schilderijen hangende inde voorschreven Capelle [van Scheut]"

structuris medegedeeld zonder nadere specificatie.

In de bouw van een kartuizerklooster wordt rekening gehouden met een algemene schikking van de gebouwen. Men kan deze herkennen in ^{het plan} de schikking van de Leuvense kartuis (1), uit de overblijfsels van de Keulse kartuizerij (3) en op oude tekeningen, onder meer van het klooster buiten Brugge, zoals het afgebeeld staat op de kaart aan Fourbus ^{toegeschreven} en van Geertruidenberg (4).

Rond een grote pandhof, omringd door een galerij, worden de kluizen gebouwd. Zij zijn door de pandgang verbonden. Daarnaast omlijnen de gemeenschappelijke gebouwen, zoals refter, kapittel, gastenhuis, keuken en kerk een tweede klein Claustrum, dat verbinding geeft met de grote pand, magnus ambitus, magna galileas. Buiten dit geheel heeft men nog brouwerij, bakkerij stallingen, bewaarplaatsen, naast een groentenhof en vijvers, *binnen de kloosteromheining*.

Te Scheut begon de uitwerking van dit plan in 1459 met de bouw van de eerste kluizen en eindigde ~~essentieel~~ met de afwerking van de kerk. Hiervóór leefden de monniken in een voorlopige behuizing op het kleine terrein dat de vroegere kapelmeesters verworven hadden.

1. E. VAN EVEN, Louvain monumental, 256.

2. CHR. SCHNEIDER, Die Kölner Kartause von ihrer Gründung bis zum Ausgang des Mittelalters, *Abb. 1 en 2*.

3. H. J. J. SCHOLTENS, De voormalige kartuizerkloosters hier te lande. Hun bouw en inrichting, in Het Gildeboek, XXIII, 1940, 33-37.

Hier vindt men ook de algemene inlichtingen over de kartuizerbouw.

A. Het terrein.

De parcellen waarop ~~de~~ ^{de} genadekapel gebouwd werd vóór de komst van de ~~de~~ ^{op gronden van} Kartuziers, behoorden aan Gerem Happaert en het St.-Kristoffelgasthuis op de Buisbroek binnen Brussel. ~~Als~~ ^{behooren} ~~verreken~~ ^{verreken} samen leest minder dan twee bunder land (1).

In 1457 werd dit aangevuld met een bunder akkerland gekocht van Hendrik vande Velde, genoemd Inden Spieghel (2) en 6 dagwand, 10 roeden van Jan Happaert, zoon van Gerem, te Schaut (3). Enkele jaren later koopt men een perceel grond van 1 bunder aan Jan vander Heyden (1459) (4) en 3 dagwand, 92 roeden van Jan Meerte, die ten Noorden van het voorlopige kloostertje gelegen waren (5).

Volgens gegevens uit het Cartularium werd op de eerste bunder gekocht aan Hendrik inden Spieghel, en op de bunder van Jan vander Heyden zo niet gans dan toch het grootste deel van de grote pand met de cellen gebouwd (6).

1. ARA, Kerk.arch., 11589, f. xxxvi-xxxviii: Littera de una pecia terre.. 22 Juli 1450 en Littera de tribus Iornalibus cum dimidio, 5 Dec. 1453.
2. Ibid., f. lxiii^v-lxiiii.
3. Ibid., f. lxiiii^{r-v} : 21 Juli 1457.
4. Ibid., f. lxxiii, 16 Oct. 1459. Deze nrs vermelden alleen de parcellen van belang voor de kloosterbouw.
5. Ibid., f. lxxiiii : 2 Jan. 1459 (60 n.s.).
6. ARA, Kerk.Arch., 11938, f. 132v : "...hevet verkregen een bunder winnende lants tegen henric in den spieghel ghelegen achter ende aen de mur vanden cloester...ende aen Jans vander Heyden wilen ende nu den voers godshuse toebehoert...ende hierop sal staen een deel van den groote pand metten cellen.
Item anno lx vercreghen tegen Jan vander Heyden circa 15 die octobris 9 dachwand winnende lants waer an deen bunder leecht metter eender si de biden lande voers wilen Henrics inden Spieghel...op welc een bunde den grooten pant metten cellen een groot deel staen sal."

den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

... den vlooten vant metten setten een vloot deet vrien vat. ...

150
1

De overige percelen lagen binnen de omheining van het klooster (1), die rond 1462 met een haag was afgemaakt (2). In 1461 zou door wisseling van goederen, de eigendom van het St.-Jan Baptisthospitaal te Brussel en van Niklaas van Vuecht, meester van de rekenkamer van hertog Filips, aangeworven worden: eigendommen, die "alzo na ende alzo by gelegen zijn dat de selve chartroisen eensdeels daer ute den cyrcel ende byvanck vanden selven huere goldshuys na der wijseren begripe ende ordonnantiën noetlic behoeven te maken (3)."

Benaderend mag gezegd worden, dat de omheining waarbinnen de karmelieten bouwden rond 1462 een weinig meer dan 7 ^{omvalte} bunders ~~helds~~ (4). Deze 7 bunders zouden ook vrijgesteld zijn van alle tienden tegenover het kapittel van Anderlecht, even ^{veer} als de landbouwproductie, ~~en als veehouw~~ ^{en als veehouw} zowel van gewas als van vee binnen de omheining (5).

B. De voorlopige kloostergebouwen.

De eerste zorg van de karmelietenprijoren was de bestaande kapel zo te vergroten dat zij ruimte genoeg zou bieden om voorlopig de monniken onder te brengen in een eigen koor. Deze nieuwbouw, aan de Westzijde, verlengde de kapel, waarschijnlijk met drie traveën (6)

1. Het goed gekocht van Jan Happaert en Jan Meerte vallen binnen "de bivanc vanden cloester voers." ARA, Kerk.arch., 11633, ibid.
2. ARA, Kerk.arch., 11635 : register van verworven renten en goederen 1456-1462 : de goederen van het sint Janshospitaal liggen "neven de hage des bivancs des cloesters."
3. ARA, Kerk.arch., 11669, f. lxxxviii : Littera...de permutatione: "Te weten zeven dachwand lants in twee stukken". Een perceel van drie en een halve dagwand kwam voor de bouw in aanmerking. Cfr. f. lxxxix
4. Wat volgens de Anderlechtse vlaktemaat, waar de roede 16 voet en 1 zool is (CHRISTIÏJN, Rechten ende Costuymen, II, 106) in ons decimaal stelsel op 3 ha. 67 a. 99 ca. voor 7 bunders gerekend wordt.
5. ARA, Kerk.arch., 11603 : "Item de fundis edificiorum monasterii suarum ac de ortis intra septa ipsorum atque de animalibus seu nutri-

De overige percelen lagen binnen de omheining van het

Klooster (I), die rond 1463 was afgevoerd (S). In 1461

... door wisseling van goederen, de algemene van het St.-Jan Baptisten-
De jonge gemeenschap te behout in 't halve eeuwige in voorlopig
gebouwen. ^{Tot} ~~Over~~ deze voorlopige bouw werden buiten de cellen
ook nog het monnikenkor en ge... ~~gebouwen~~: refter en
kapittelzaal. Dit alles was opget... licht metzelswerk (1).

*. (S) De eerste zorg van de karterizer prioren was naar de bedevaart kapel

... De bouwmeester Egidius Joes plaande een verruiming
... dit kerkje met drie traveeën vergroette. Nog een vak van
... kapel werd aan dit nieuwe monnikenkor toegevoegd.
... van de bedevaart offerd.

... omheining (S)

De jonge karterizergemeenschap was de eerste jaren ongedrukt
in voorlopige gebouwen. ~~Zaak~~ De cellen, de refter, kapittelzaal ~~en~~
monnikenkor droegen allen hetzelfde voorlopige karakter: zij waren
opgetrokken in licht metzelswerk, ~~waarvan~~ (1).

Maar mate de bouw van het definitieve klooster vorderde werden
de armoeleke leunen haken en na een refter en betrekken de
monniken de nieuwe bluisen. Het laagst bleven echter de refter
en het monnikenkor in gebruik. ~~Deze eerste was so bouwvallig~~

... ~~geworden~~, dat ~~aan~~ ~~gasten~~ ~~huizing~~ ~~aan~~ ~~hem~~ ~~maal~~ ~~te~~
... ~~De~~ ~~nieuwe~~ ~~kerk~~ ~~werd~~ ~~in~~ ~~1558~~ ~~afgevoerd~~. De drie
kwarteeuw ~~vergevoerd~~ de karterizer ~~gewoone~~ met de haastig

... ~~van~~ ~~de~~ ~~bedevaart~~ ~~kapel~~ ~~volgens~~ ~~het~~ ~~plan~~ ~~van~~ ~~Egidius~~
... ~~Het~~ ~~monnikenkor~~ ~~dat~~ ~~door~~ ~~een~~ ~~muur~~ ~~van~~ ~~de~~ ~~volkskerk~~
... ~~was~~ ~~afgevoerd~~ ~~voor~~ ~~traveeën~~ ~~van~~ ~~het~~ ~~ganse~~ ~~gebouw~~ :
... ~~er~~ ~~3~~ ~~muur~~.

Het was evenals het klooster, licht en voorlopig metselwerk, de novo et levi edificio (1). Dit monnikenkoor werd bekroond met een dakruiter waarin twee klokjes hingen, die nog door de kapelmeesters gekocht waren en gewijd op 21 Juni 1456 (2).

Reeds zeer vlug hadden de commissarissen besloten dat een muur moest opgetrokken worden tussen het monnikenkoor en de Oostzijde van de kapel om alle stoornis vanwege debedevsaarders te vermijden (3). Het monnikenkoor omvatte buiten het nieuw gebouwde deel ook nog de laatste travée van de oude kapel. Aan de Zuidkant waren drie nieuwe ramen geplaatst, die bekostigd werden door de familie van Adriaan Dullaert en zijn vrouw. De schenkers werden erop afgebeeld : Margareta van Mazenzele, moeder van Kathelijne Bogaerts, de stadssecretaris zelf met zijn vrouw en Maria van Voorde, weduwe van Willem van Mazenzele (4).

mentis... ipsi antedictis deceno et capitulo decimas solvere non tenebuntur."

6. A. DULLAERT, f. 13r-v (ASHB., IV, 99).

1. VOET-TOURNEUR, f. 23v / "Et quia dicta capella... non sufficiebat... Ideo... dicti priores... fecerunt eandem capellam de novo et levi edificio prolongari et dilatari in quo adhuc (1481) quotidie divine laudes persolvuntur."/

2. ID., f. 38. In 1460 werd de dakruiter afgebroken. Cfr. infra. / "Fuerunt autem in principio due parve campane quarum una data fuit in solutionem campane dicte Mariae. Alia puto vendita uni domui seu hospitali sancti Cornelii in Bruxella. Quod due ultime parve campane fuerunt baptizate ante adventum fratrum xxi Junii anno lvi."/

3. ID., f. 29 / "Commissarii considerantes quod non conveniebat quod fratres deberent commisceri cum communi populo ... requisierunt ut dicta capella et prefatum novum edificium ... muro distinguerentur... ne rumor et strepitus populi impediret eosdem fratres seu turbaret in divino officio persolvendo..."/

4. A. DULLAERT, f. 13r-v (ASHB., IV, 99).

Aan de andere kant waren slechts twee vensters aangebracht, geschonken door Jan van Leuven en Jan Mosselmans, beenhouwers (1), en door Joost Simons, klerk van de gilde. In de scheidingsmuur, boven de deur die toegang gaf tot het schip van de O.L.Vrouwekapel was een roosvenster aangebracht op kosten van Jan Cambier (2).

Het hoofdaltaar werd toegewijd aan St. Katherijne en St. Barbara. Vóór het koorgestoelte langs beide kanten stond een altaar, ten Noorden ter ere van O.L.Vr. en ten Zuiden ter ere van St. Jan de Doper (3).

~~Het voorlopige karakter van het koor kwam naar vóór door de betrekkelijk vlugge noodzakelijkheid van herstellingswerk~~ ^{was voorlopig gebouwd} ^{was} ^{noedzakelijk.} ^{in 1459}
 en zeer zou boven het koorgestoelte ten Zuiden een houten schutsel aangebracht worden omdat de regen anders te gemakkelijk langs de ramen ^{op het gestoelte} ~~In het koor~~ druppelde (4). Het volgende jaar, 1460, werd de dakruiter op de nieuwe bouw afgebroken, daar hij te wankel stond bij het luiden en te klein was voor de klokken. Even later werd een nieuwe op de oude kapel geplaatst, ditmaal met lood en schalies gedekt (5). Er wer-

1. Jan Mosselman de oudere wordt onder de freedsheren van Brussel vermeld in 1447; in 1466 wordt een Jan Mosselman de jongere onder de rentmeesters van de stad genoemd. Dit is waarschijnlijk dezelfde als die in 1465 ^{die in} ~~de~~ deken van het slagambacht, opgetekend staat. Cfr. BRUSSEL, Stadsarchief, nr. 1438, f. 52 en A. HENNE-A. WAUTERS, Histoire de Bruxelles, II, 521, 524.

2. A. DUELLAERT, f. 13v (ASHB., IV, 99)

3. ARA, Kerk.arch., 11594 : "de dedicatione ecclesie, altarium..."

4. VOET-TOURNEUR, f. 37 : "Item anno predicto fuit pactum antipendium a chorum fratrum versus austrum ad protectionem vitrorum a pluvia que influere quandoque solebat in sedes fratrum in choro."

5. ID., f. 37v : "Anno lx in Aprili Joannes Herenthal carpentator fecit turrin que affixa est capelle nostre domine de gratia quia parvula turris que stabat supra chorum monachorum in pulsatione nole in eapendentis semper movebatur et timebatur de casu ... et sic ista turris completa ille deponebatur que facta fuit turris tecta et campana posita ..."

den twee nieuwe klokken in gehangen. De eerste, Melchior, woog 286 pond en was het geschenk van Franciscus, een Katalaans ridder, conservator van het hertogelijk arsenaal, ~~en~~ van Jacob zijn helper, en van Jan van 's Hertogenbos, de klokkengieter zelf (1). De tweede klok, Maria, ~~we~~ werd door de kartuizers zelf gekocht in uitwisseling met één van de vroegere klokjes. Op 4 Juli werden zij gewijd door de pastoor van Anderlecht (2).

Ondertussen werd ~~pehter~~ in 1457 aan de noordkapt een kapel aangebouwd (3), die oorspronkelijk uitsluitend ten gebruike van het konvent was. Misschien werd zij geplaatst om meer gelegenheid te geven de H. Mis te celebreren. In 1459, op 27 September, werd zij ingewijd met een altaar ter ere van de Heilige Drieëenheid door de suffragaan van Kamerijk, de Karmeliet Godfried Graneray (4). In 1460 maakte men er een houten zoldering op kosten van de heer van Cerny, schoonzoon van hertog Filips (5). Of deze gift de aanleiding werd tot het ongewenste bezoek van de prinsessen met hun hofdames, is niet zeker. Het staat echter vast dat de kapel zeer vlug buiten slot werd verk

1. ARA., Kerk.arch., 11594 : de dedicatione... : "Item ^aiiii die Julii anno lx fuerunt benedictae seu baptizatae due campane : una vocata melchior, continens eius nomen in sua suscriptione ponderans ^cii et lxxxvi lb quam contulerunt tres viri videlicet dominus Franciscus... de catta lonia, rector et gubernator instrumentorum bellicorum domini ducis burgundie, alius vocatus Jaccotijn eius coadjutor, tertius magister Joannis de buscoducis, artifex ac fusor campanarum. Ita ut quibus eorum solvere C lb suam tertiam partem, etiam et magister Joannes cum hoc funderet campanam.

2. VOET-TOURNEUR, f. 37v : "Item pridem prior fecit fieri seu emit unam minorem campanam vocatam Mariam ut patet in titulo eius ponderum quinquaginta quinque. Et iste campane fuerunt benedictae seu baptizatae a c curato de Anderlecht et nominibus prefatis nominate."

3. ID., f. 30v : "Anno MCCCCLVII in aprili incepta est aedificare parva capella ad borealem partem capelle anterioris..."

4. Over deze suffragaan cfr. WEENEN, Nationalbibl., 12775, f. 140 : 15 Jan "O. reverendus in xro pater Godefridus Greneray et suffraganeus cameracensis.

klaard om de hoge bezoekers niet te ontstemmen. ~~Verzeldertijd werd de toelating gegeven om daar, buiten slot, de H. Mis op te dragen~~ (1). Later in 1468, zou er nog een kleine bidplaats aangebracht worden, die voorbehouden was aan de hertog, Karel van Boergondië (2). Datzelfde jaar begon ~~aan~~ de bouw van de grote kerk, die slechts in 1531 voltooid werd (3).

Waar de voorlopige cellen opgetrokken werden, is moeilijk voor te stellen : wellicht op het eerste perceel grond dat men verwierf, namelijk van Gerlm Happaert (4). Buiten de cellen is er nog sprake van de refter, die zeer lang in gebruik bleef. In 1476 werd hij verlengd met de helft van een kluis, waarvan de bewoner naar het nieuw complex was verhuisd (5). Jarenlang stond deze refter op invallen, zodat de vreemde monniken bevreesd waren er te eten (6).

Ook de kapittelzaal werd zeer laat in het nieuwe gebouw ondergebracht (7). Boven de oude kapittelzaal plaatste men in 1482

5. VOET-TOURNEUR, f. 38. Item hoc anno (1460) Nicolaus Vits fecit testudinem ligneam in parva capella ex parte domini de Cernii.

1. ARA, Kerk.arch., 11594, ~~44v~~ blz.

2. VOET-TOURNEUR, f. 44v Item eodem anno (1468) in adventu facta est preparatio pro faciendō oratorium pto domino Carolo ad parvam capellam...

3. ID., f. 44 Item eodem a no (1468) fiebant preparamenta lapidum fundamentalium et alio pro/nova ecclesia faciendā pro conventu...

4. ARA, Kerk.arch., 11589, f. xxxvi : "Sequiter littera de una pecia terrae supra quam capella et prima edificia monasterii constructa sunt."

5. VOET-TOURNEUR, f. 51v. Item/in sestate prolongatum fuit refectorium de media parte celle remanentis ...

6. ID., f. 79.

7. DE WAL, II, f. 68, a. 1547 zegt dat abt Hey van Ninove de versiering gaf van de nieuwe kapittelzaal, onder meer de zoldering.

de bibliotheek (1).

Naarmate het ~~nieuwe~~ kloosterplan uitgewerkt werd, vielen de oude cellen een nieuwe bestemming te beurt : sommigen dienden nog als stellingen. Wanneer de pater Hendrik van Roo en Pieter Compere hun definitieve kluizen betrekken, werden hun twee cellen, die dichtst bij het nonnikenkoor stonden, omgevormd om de schapenstal met de schuur te verbinden (2).

C. Het nieuwe kloostercomplex.

1. De grote pand.

De kluizen, die de grote pand zouden uitmaken werden bekostigd door giften, die aan het klooster geschonken werden. Een ~~klein~~ kluis of cel werd gesticht en met een inkomen voorzien, fundata et dotata (3).

Te Scheut werd de cellenbouw ingezet door een vorstelijke gift van de hertogin Isabella van Portugal, die het optrekken van vier kluizen bekostigde met 600 kronen van elk 24 stuivers. In 1459 begonnen waren er twee afgewerkt in 1460. Uit het registrum procuratoris kan worden opgemaakt dat een zeer drukke bedrijvigheid heerste.

-
- 1. VOET-TOURNEUR, f. 1: "Item/anno isto lxxxii circa Octobrem fecimus librariam nostram supra capitulum."
 - 2. VOET-TOURNEUR, f. 51: "Postea vero/die due antique celle in quibus predicti habitabant proxime choro monachorum transpositi fuerunt inter stabulum ovium et horreum coniungendo utramque ad invicem."
 - 3. ID., passim, o.m. f. 62: "...fundata fuit sequens cella...qui dedit pro ea construenda et etiam dotata..." Cfr. H. J. J. SCHOLTENS, a.c.
 - 4. ID., f. 34: "Item eodem anno ill. domina ducissa Isabella alias Elisabeth . . proprio motu non rogata dedit pro quatuor primis cellis sexcentas coronas, quamlibet ad xxiv st..."

25.

vroegere bekende
Namen, die van ouds bekend zijn, zoals Egidius Ots en Egidius van Dielbeke verschijnen samen met andere werklieden in de rekeningpos- ten als vervoerders van steen. De steen werd gedeeltelijk per schip naar Brussel aangebracht of ook uit steenputten in de omtrek gehaald, vooral als het fundamentsteen gold (1).

Terzelfdertijd, in December 1460 had men in St.-Katelijne Lombeek een schuur ^gkocht voor de waarde van 38 peters. Zij werd aldaar afgebroken, geladen en te Scheut weer opgericht (2). Veel aangedragen materiaal, vooral eik, zou voor dit werk dienen. Volgens het voornoemde register werkte men eraan van de advent tot de vasten van 1461. De arbeiders te Lombeek bleven daar overnachten en kregen van het kloos- ter vuur, kaarsen, slaapgelegenheid en erwten voor de soep ~~4000~~.

om de vervoerkosten van steen te sparen en men
~~In 1462 wilde men vervoer voor de steen uit/~~ *werd in*
~~1462 alles te plaatsen bereid, zoden en hout,~~
~~verzamelde zowel hout als zoden om kareel, rode steen, ter plaatse~~
~~te bakken. In 1463 zouden de eerste ovenladingen gebakken worden en~~
~~daarmee tevens de derde cel ten minste naar buiten afgewerkt worden~~
~~4000~~. Het volgende jaar na Pasen, was deze bewoonbaar (3).

1. ARA, Kerk.arch., 11915 : a.1460 de vectura iiii^m laterum per medium Egidii Dielbeke exposui iiii sch.xiiii d. Item per medium Egidii Ots de vectura ii^m iiii^c laterum xxiii d. etc. Item pro bibalibus qui late- res ex nevi posuerunt...pro bibalibus opten Steenpoel...pro vectura quatuor curruum laipdum fundamentalium."

2. VOET-TOURNEUR, f.38 v: "Item x Decembris huius anni lx emptum fuit horreum in Lombeke b. Katharine stens xxxvi petris et postmodum huc adductum et reparatum et positum in loco suo." ARA, Kerk.arch., 11915, a.1461 : Jo.Theens...ad horreum deponendum...alteri carpentatori ad idem opus...Danieli de Roo de iiii diebus ad id opus...Danieli de Roo de duobus diebus quod iuvit ad horreum te ladene...Eiken werden aan- gevoerd door Egidius Ots en gezaagd ad horreum.

3. VOET-TOURNEUR, f.39v-40v: "Item in Martio anno eodem et in estate sequenti fiebat preparatio tam lignorum quam etiam cespitum pro com- bustilibus laterum faciendorum pro 3a et 4a cellis novis qui facta et cocti fuerunt anno lxxxxi. f.40v. Anno lxxiii in estate facte fui tertia cella plene quoad muros suos...sed anno sequenti tertia cella fuit intus preparata

Om te ^{termin} voor het voleindigen van de vierde cel, ontb^{er}ak het geld, ^{tot} zij bleef onvolteerd ⁱⁿ tot 1467, toen de hertogin 144 kronen gaf voor een vijfde kluis, waarvan Karel, toen nog graaf van Charolais, de eerste steen legde (1).

Kort daarop ^{volgde} ~~graaf~~ Karel had toen juist zijn vader Filips opgevolgd als hertog van Boergondië. ^{had} ~~Naar~~ Filips, buiten zijn eerste gift van hout en kolen (2), geen bijzondere blijken van voorkeur voor de kartuis had gegeven; ~~les~~ ^{te} talrijker zijn de giften van de hertogin, die sinds de tijd van haar vereenzaming ten overstaan van Filips, niet heeft opgehouden de kartuizers te helpen (3). Deze mildheid moet opgemerkt zijn door de kartuizer Denijs van Rijkel, die op vraag van de hertogin een tractaat schrijft voor haar, de vita et regimine principisse dialogus. In de inleiding prijst hij haar omdat zij graag omgaat met ernstige kloosterlingen en hen helpt ~~aan~~ de nodige huisvesting op te trekken zoals nu bij een nieuwe stichting gebeurde (4).

1. VOST-TOURNEUR, f.43v. / "Item eodem anno 2a die Pentecostes ducissa Isabella misit hic centum quadraginta quatuor coronas pro quinta cella complenda cuius primarium lapidem posuit dominus de Sarloys. ARA, Kerk.arch., 11933, a.1466-67 : "Recepta ad certos usus : Item a Domina Ducissa seniori burgundie pro quinta cella construenda cuius primum lapidem posuit filius eius..."

2. 6fr. blz.

3. Opvallend is het samengaan van de giften der hertogin met wat Dom J. Kreps "une drame de famille" heet. Cfr. J. KRPEB, Bruxelles, Résidence de Philippe le Bon, in Bruxelles au XVe siècle, 161.

4. H. J. J. SCHOLTENS, Het Roermondse Kartuizerconvent ^{van} de XVde eeuw, in, Publications soc. hist. et arch. limb., 36 27, 1950, 241-242. - De vita et regimine, in Dionisii Cartusiani opera minora, V, 501: "Domina magna diu fusti et adhuc es in saeculo isto, utpote christianissimi regis Portugalliae filia praecipue quoque ac famosissimi ducis conjux. Nunc vero sapientissime agis, quia terrenis pompis externis... derelictis ad spiritalia et devotionalis totam te applicas inter viros devotos et religiosas personas regulariter et observantialiter conversantes, libentius es quam inter magnates. Cultum meum auxisti, religiosissimis fidelibus habitacula construendo et necessaria providendo : quod et nunc facere decrevistis circa novam ~~prima~~ foundationem ordinis Cartusiensis

Ook zal Karel reeds in 1468 een bijzondere bidplaats krijgen in het genadeoord (1), en in 1469 rond Pasen, legde Adolf van Kleef, in naam van de hertog, de eerste steen van de nieuwe kerk (2). Wanneer in 1472 de vijfde cel, ten minste uiterlijk voltooid was, werd de binnenmuur van deze westelijke pandvleugel doorgetrokken tot aan de Noordelijke vleugel, waar al vlag de eerste twee cellen opgebouwd werden (3).

Op 14 October legde Margareta van York, hertogin van Boergondië de eerste steen van twee nieuwe cellen, die zij liet bouwen aan de noordkant. Hiervoor ^{bestemde} ~~had~~ zij een som van 80 pond Brabants ~~bestemd~~. ~~Hi~~ Hierin was, evenals bij het geschenk van de oude hertogin, geen dotatie vervat (4).

De Noordelijke vleugel werd verder voltooid door de fundaties van Jan van Osto, proost van Nijvel (1474) (5), Margareta Mesmakers (1476) (6), Maria vander Borch (1476) (7) en Jan vanden Berge,

1. VOET-TOURNEUR, f. 44v.

2. VOET-TOURNEUR, f. 44. f. "Anno lxxix circa Pasca dominus Adolphus de Uleve nomine principis Caroli posuit primarium lapidem ecclesie nostrae nondum perfecte..."

3. ID., f. 46. f. "Item eodem anno plannata est terra usque ad cellas boreales et inceptum est murus interior ambitus versus illam partem borealem vergentem ad occidentem..."

4. VOET-TOURNEUR, f. 46. f. "Item eodem anno die beati Calixti domina duclissa Burgundie Margareta soror regis Anglie posuit primarium lapidem duarum cellarum in parte boreali versus occidentem quae ipsa plenarie fecit construi sed non dotavit eas. Pro quibus dedit circa xc libras grossi Brabantie..."

5. ID., f. 47. f. "Item ...honoreabilis d. magister Joannes Ostonis, prepositus Nivellensis ordinavit fieri hic unam cellam ...legavit ei renense que exposite fuerunt ad tertiam cellam borealem..." Mag. Jan van Erpe, genaamd Ostonis, kannanik van Anderlecht in 1442. Gestorven 1474. Cfr. E. REUSENS, Matricule..., I, 77, n. 17.

6. ID., f. 51. f. "...margareta mesmakers ordinavit hic construere unam cellam...pro que dedit ut puto cxv renenses..."

7. ID., f. 51v. f. "...domicella maria vander Borch ordinavit ut monachus suus haberet cellam...quintam cellam a parte boreali..."

prior van de Antwerpse kartuis, die de hoekcel Noord-Oost liet bouwen in hetzelfde jaar (1). Tijdens de bouw van deze cellen werd een pandmuur helemaal afgewerkt (2).

Naarmate de bouw van de cellen vorderde, werden zij ook betrokken door de monniken. In 1474 zou Jan de Grootte de vijfde kluis van de Westvleugel bewonen. Men kloeg er echter over dat deze cellen zo ver van het koor lagen, vooral wanneer men bij de infirmarius Jan de Grootte moest zijn, zodanig dat men niet tijdig aanwezig was voor het officie. Voor deze gevallen werd dispensatie gevraagd (3).

De pastoor van Viane, Andreas Goswini, vriend van Arnold Karmen, zorgde voor de bouw en de dotatie van de eerste cel van de Oostvleugel die zeer dicht bij het grote poortgebouw lag ten Zuiden (4). Een tweede cel langs die kant werd gefundeerd en gedoteerd door de kannunik-scholaster van St. Goedele, Walter Hendriks (1478) (5).

De volgende jaren werkte men aan de pandgangen en legde men naarmate de financiële mogelijkheden, de waterleiding in de cellen, wat in 1484 beëindigd werd.

1. VOET-TOURNEUR, f. 52. f "Item anno eodem (1476) prior Antverpiae Joannes de Monte informatus per priorem Capelle Arnoldum et priorem nostrum Henricum. dedit elemosinam... tali conditione ut de dictis petris domus hec faceret edificare unam cellam... que dicitur cella domus Antverpie... in cono boreali versus orientem."

2. ID., f. 47r-v f "...Iohannes van de Wouwe latomus de Alosto fecit de interiori muro ambitu celliarum futurarum... ita quod eodem anno murus fuit clausus totaliter."

3. ARA, Kerk. arch., 11594 : "Item quod celle nostre multum distant ab ecclesia, saltim quedam ita ut ad vespera et parvas horas qui requiruntur ab infirmario aliqua de causa nequeunt intrare chorum ante gloria. primi psalmi, ideo petimus ut hac necessitate durante etiam post gloria patri primi psalmi sic requisiti valeant chorum intrare."

4. VOET-TOURNEUR, f. 47v f "...in cono orientali versus meridiem..."

5. ID., f. 53. f "...ordinevit hic/ construere et dotare unam cellam..."

In 1485 besloot de kanselier van Brabant, Karel de Grootte, broer van Jan, de kerkmeester te Scheut een cel te laten bouwen in de Zuidervleugel met een deel van de pand in witsteen (1). In de zelfde vleugel zou een kluis opgetrokken worden op kosten van ridder Jacob van Masteyn, die in 1479, door bemiddeling van prior Arnoldus van Herne hiertoe opdracht had gegeven. Er werd pas in 1486 een begin ^{mee} ~~aan~~ gemaakt. Deze cellen waren de eerste, die met schalies gedekt werden. ^{was} Dit voor de kluis van Masteyn niet voorzien ~~was~~ in de gift. De verhoogde kosten vielen op het klooster (2).

Hetzelfde jaar 1486 werd langs de Oostzijde de kluis afgewerkt, waarvoor de bisschop van Kamerijk de fondsen had verstrekt (3). Men kon eraan denken, de pandhof, die als kerkhof dienst moest doen, te effenen (1488). Stilaan voltooide de bouw: in 1490 gaf Franciscus van Busleyden, de later aartsbisschop van Besançon, 600 gulden tot fundatie en dotatie van een kluis nabij deze van zijn vriend de bisschop van Kamerijk, Hendrik van Bergen (4). Zij zou pas in 1498 voltrokken zijn (5).

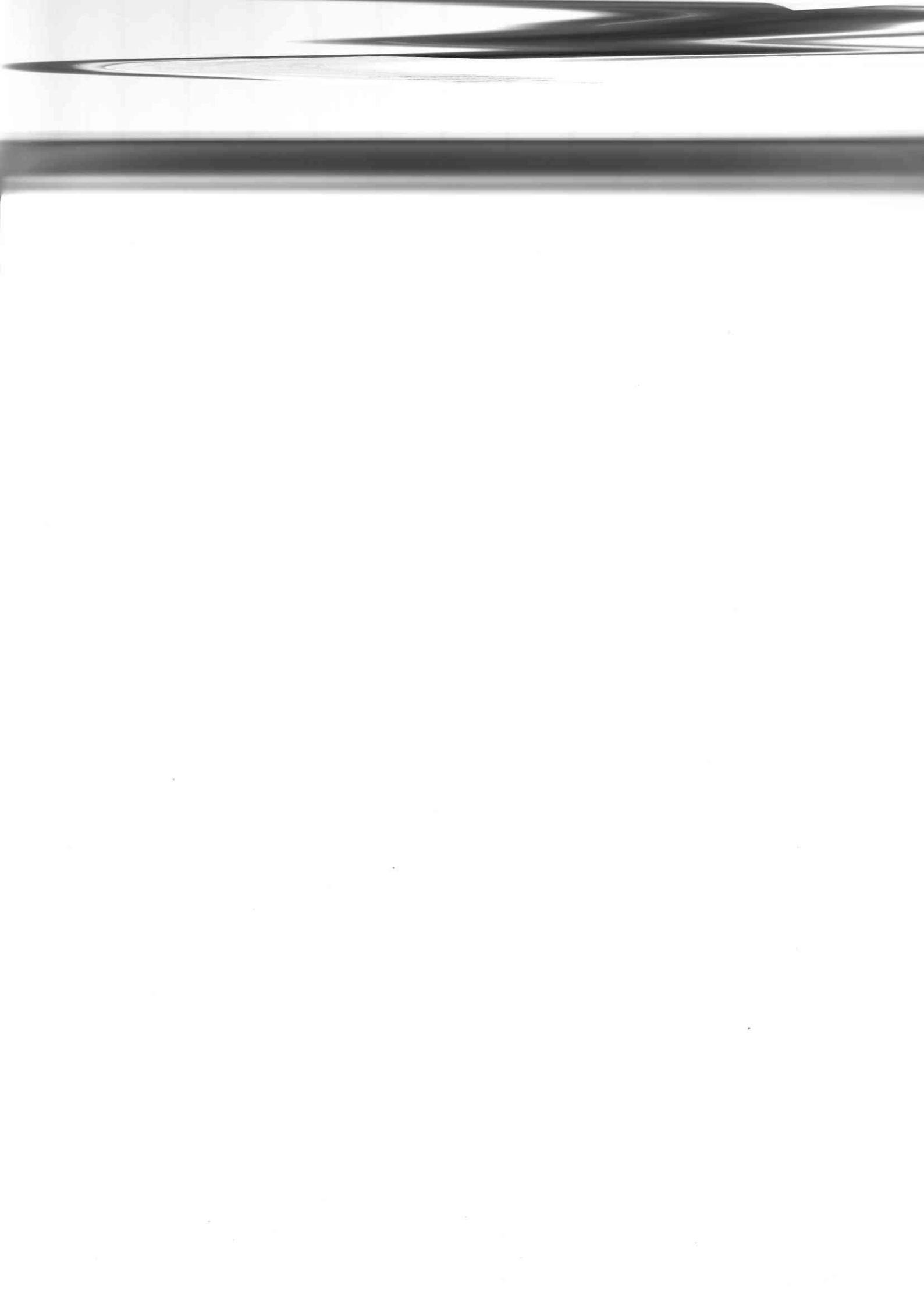
1. VOET-TOURNEUR, f. 62. f. "Item... fuit hic sepultus ... Karolus de Groot frater confratris nostri... qui ordinavit ante obitum suum fieri hic unam cellam sc. iuxta portam ambitus versus meridiem cum sumptuosa galilea de albis lapidibus incipiens primo formam ambitus." 7

2. VOET-TOURNEUR, f. 54, 62. f. "... sed non sufficit, de voluntate conventus fuit secunda cella tecta scellis nostris expensis, quia fuit contentus (Masteyn) quod tegitur lateribus nec aliquid addidit ad summam pre" 7

3. ID., f. 66. f. "Item hoc anno lxxxviii post festum pasce fuit plenarie preparata cella episcopi Cameracensis quantum ad interiora. Fuit etiam circa id tempus cimiterium adequatum..." 7

4. ID., f. 72. f. "Circa istud tempus (1490) dedit R.D. Franciscus archiepiscopus Bisuntinensis pro fundatione et dotatione unius celle prope cellam episcopi Cameracensis vi fl...." / Over Fr. Busleyden cfr. H. DE VOCH Jérôme de Busleyden..., 4-10.

5. ID., f. 73v. f. "Item eodem anno (1498) fuit facta cella domini Francisci de Busleyden." 7



De overige cellen werden ~~xxx~~ in de XVIe eeuw geschonken en afgewerkt. In 1501 stichtte de cantor van het hof van de hertog een cel met dotatie (1). Tien jaar later stelde bisschop Jacob de Croy van Kamerijk 1000/gulden ter beschikking voor de bouw en dotatie van een kluis en gedeelte van de pand (2).

De afwerking van de pand gebeurde, sinds de bouw van de cel van Karolus de Grootte, in witsteen. Men haalde hem uit de Steenputten te Schaarbeek, Evere (3) en te Inxem (Dielbeke), waar in 1483 15 dagwand grond gekocht waren met de bedoeling er een steengroeve te maken (4). De ramen werden eveneens geleidelijk ingezet en de pand met een schaliedak gedekt (5). Later zou hij met steen gewelfd en met grote vierkante tegels gevloerd worden (6).

-
1. VOET-TOURNEUR, f. 75. f. "Item anno XV^c primo ven. D. D. Valentinus canto et tenoriata principis nostri... proposuit hic fundare et dotare unam cellam..."
 2. ID., f. 82v. f. "Item anno domini XV^c XI venit apud nos ill. et magnificus D. D. Jacobus de Croy episcopus et dux Cameracensis qui ordinavit hic unam cellam fieri et dotare cum ambitu... dedit mille renenses..."
 3. ID., f. 79v. f. "Item prenominetus prior Mathias fecit laborare prope Scarenbeke pro lapidibus/inveniendis quos ibidem invenit de quibus lapidibus multa sunt reparata in isto monasterio et de lapidibus inventis te Evere in terra nostra..."
 4. ID., f. 58v. f. "Item hoc anno circa principium empta fuerunt... cv ior nalia terre arabilis in Inxem sub spe quod in futurum ibi possemus facere puteum lapidum..." Later in 1508 zal prior Mathias laten graven "...quib^{us} inceperamus edificare refectorium et etiam ambitum... fecit prior ibidem fodere pro lapidibus inveniendis et ibidem invenit bobos lapides et preciosos quamque multos ibique exposuit pecunias... teman de lapidibus fecit fieri et procuravit in vita sua quod ex ipsis factus est ambitus ex petris excisis et post mortem tot lapides sunt facti et excisi quod magnus ambitus ex integro perfici valet..."
 5. ID., f. 79v. f. "Item eodem anno convenit prior cum Michaele et Wilhelmo de octo fenestris faciendis in ambitu..." ; f. 83 : "Item eodem anno idem prior fecit fieri xii fenestras in ambitu et anno sequenti (1513) perfecit ambitum unum... et statim postes fecit cooperiri ipsum ambitum cum scallis non sine magna summa pecuniarum..."
 6. DE WAL, II, 142v, a. 1577.

De laatste kosten voor de pand werden gedekt door Mercurinus de Gattinaria : dit deel van de gang werd met zijn wapens gesierd(1). In 1526 werd ook de laatste cel opgetrokken tussen de kluis van Frans Busleyden en Hendrik van Bergen aan de Oostzijde. Egidius Daveluy hofmeester van de keizer bekostigde dit (2). Hiermee was een prachtig bouwwerk voltooid.

2. Het kleine Claustrum.

De bouw van de gemeenschappelijke zalen rond de kleine pandhof is minder duidelijk opgetekend.

Het betreft hier de bouw van de keuken, die nog onder prior Marcellus werd afgewerkt samen met enkele gastenkamers (1479)⁽³⁾. Hiervoor had men gedeeltelijk afbraak gebruikt, hout, ijzer en witsteen van twee huizen Ter Nieuwen Molen (4). De kloostergevangenis was in 1487 door dezelfde prior aangevat, maar zij bleef onvoltooid tot in 1500, toen Bisschop Hendrik van Bergen dit gebouw wilde ^{opbreken} afwerken om er de bibliotheek ~~na~~ onder te brengen, die tot dan toe boven de oude kapittelzaal gelegen was - en om er zelf zijn laatste jaren door te brengen. Vóór ~~dat~~ "bisschopshuis" ~~zees~~ ^e dit gebouw ~~het~~ af was, stierf.

1. VOET-TOURNEUR, f. 88. f. "Qui videns ambitum imperfectum dedit prima vice II^c renenses ad perficiendum dictum ambitum et breviter adhuc II^c renenses ex quibus media pars ipsius ambitus est perfecta et completa." DE WAL, II, 26v : "...de proprio dedit duo millia florenorum unde constructa fuit magna pars ambitus prout insignia ipsius demonstrabant..."

2. VOET-TOURNEUR, f. 90. f. "Anno XV^o XXVI nobilis D. Egidius Daveluy magister curie Imperatoris ordinavit hic fieri unam cellam et eandem dotare...inter cellas R. Archiepiscopi Bisuntinensis et R. D. Cameracensi/

3. VOET-TOURNEUR, f. 54. f. "Item eodem anno fuit facta coquina nova cum duobus cameras versus cellam procuratoris ..."

4. ID., f. 47. f. "Item 28 Maii empta sunt te/ nieuwer Molen erga domum Hesselum lignee, lapides albi et ferrum duorum domorum ibi coniunctum stantium."

Hendrik van Bergan, ~~xxxxxx~~ in Spanje. Zijn broer zal een deel van de beloofde maar niet uitgekeerde som inlossen (1). Ridder Antoon van Masteyn, zoon van Jacob, voltooide de bouw en sierde het op met de wapens van zijn familie (2).

De pandgebouwen vorderden een heel stuk, toen bij testament Werner de Mol, kannunik van Anderlecht, niet alleen eigendommen aan Scheut overmaakte, maar tevens meer dan tweeduizend gulden in baar geld. Hiermede werd de refter opgetrokken, waarboven gastenkamers voor de ordebroeders ingericht werden. De eerste steen werd door prior Matthias gelegd, de tweede door prior Karolus de Lapide van Herne en de derde door Antonius de Masteyn. Het gebouw sloot aan met de keu-

1. VOET-TOURNEUR, f. 74v-75. "Item anno XV^c primo Reverendus dominus D. Henricus de Bergis episcopus Cameracensis voluit perficere carceres per patrem Marcellium prioris huius domus inchoatos et desuper voluit ut fieret in prima camera supra carceres librariam et est domus multum honesta et magnifica in qua quidem domo speraverat residere se preventus morte in reditu de Hispania diem clausit extremum et ordinaverat pro dicta domo facienda vi^c renenses et nisi obstitisset promotor Cameracensis dominus Henricus Alexandri ordinasset xii^c renenses. De qua quidem summa per manus ipsius domini Henrici adhuc viventis recepimus iii^c xx renenses et dominus de Bergis frater suus anno xv^c xvi dedit pro solutione dicte domus ii^c. Restant adhuc lxxx renenses sed multo plus exposuimus quem dedit."

2. ID., Ibid. "Et postea dominus de Masteyn dominus Antonius videns ipsam domum imperfectam fecit ibidem fieri vitreas fenestras cum armis ipsius domini ac predecessorum suorum et cum genealogia uxoris sue prout patet oculis intuentium."

{ Over bisschop Hendrik van Bergen, die op 7 October 1502 stierf, en zijn broers Antonius en Jan, DE VOCHT, Jerome de Busleyden..., 368-369.

3. Werner de Mol stierf op 5 Juli 1507. VOET-TOURNEUR, f. 78v-79. "Item anno xv^c vii ... obiit Wernerus de Mol diaconus canonicus ecclesiae s. Petri Anderlectensis, qui est hic sepultus in ambitu nostro. Qui reliquit... multa bona... Insuper post obitum eius habemus et invenimus ultra xii^c renenses in promptis pecuniis... De quibus pecuniis facta est domus egregia pro nunc rectorium, camera hospitum contigua necnon camere superiores pro hospitibus ac fratribus ordinis... Cuius primum lapidem posuit ipse prior, secundum venerabilis prior domus Capelle, dominus Karolus de Lapide, tertium vero dominus Anthonius de Masteyn..."

ken, die reeds vroeger gebouwd was en waarbij Jan de Grootte een lavatorium of wasbekken voor de monniken inrichtte .

Een weinig later moet ook de kapittelzaal opgetrokken zijn. Zij werd voltooid door een versierde zoldering, die prelaat Hey van Ninove in 1547 had laten maken (1). De sacristie (2), en ten slotte een kleine pandvleugel, die naar de refter leidde ^{verlindigden de} ~~vertoedden het~~ klooster ^{bouw.} (3). Deze pandgang telde drie vensters, gegeven door Maximiliaan Morillon, vicaris generaal van de aartsbisschop Granvelle. Het ~~waren~~ ^{Het was} voorstellingen uit de Apocalips (4). ~~Daar teen stond men~~ reeds in 1577.

Lang tevoren was de kerk afgewerkt, die ten Zuiden van het kleine Claustrum gelegen was en verbonden met de grote pand, door een kleine pandgang, eveneens van drie vensters, die geschonken waren door Egidius Daveluy (5). Het is een langdurig werk geweest, dat met tussenpozen, bijna 70 jaar in beslag nam. In 1468 begon men ~~met de voorbereiding.~~ ^{het} ~~Van overal werd materiaal bijgehaald~~ ^{te halen} : meerdere eikenbo-

1. Cfr. blz.

2. DE WAL, II, 68, a. 1557 : "Decima eiusdem mensis Aprilis in pago te Weren obiit senex et probus vir Joannes Metsaert arte caementarius qui 37 annis et amplius fideliter servivit conventui, praecipue labore et arte suo aedificando ecclesiam nostram novam, Capitulum, sacristiam parvum ambitum tertiam partem maioris ambitus, domus lignorum."

3. ID., f. 141, a. 1577 : "Hulus anni initia in domo nostra satis felicia erant??... Una pars ambitus in parvo claustro qua ibatur ad refectorium est aedificata cumque testudine lapidea et h. D. Maximilianus Morillonius vicarius Generalis hmi Archiepiscopi Mechliniensis Granvellani ex parte ipsius posuit ibidem tria pulcherrima vitra ex historia apocalipsis."

4.

men kreeg men uit de omliggende kloosters van Vorst, ter Kameren, Hertogendal. Voor deze laatste gift had ken. Jan Jakemijns, openbaar notaris te Brussel, zich persoonlijk ingespennen. Zijn zuster heeft lang in dit klooster verbleven en dat verklaart zijn betrekkingen daarmede (1). Van de bursarius van Soudelo zal men gratis de nodige zoden krijgen voor de steenovens (2).

In 1468 zou meester Hendrik Cooman, tevens bouwmeester aan de St. Goedele, de ~~nodige~~ opmetingen verrichten. Hij werd hierin bijgestaan door de rentmeester van het klooster Niklaas Buys (3). Bij deze gelegenheid werd het convent te goed gedaan.

Het volgende jaar had de eerste steenlegging plaats door Adolf van Kleef in naam van de hertog (4). De fundamenten werden gelegd en twaalf steunberen tot op vijf voet hoogte gemetseld (5). Daarbij zou het voorlopig, voor een twaalftal jaren, blijven, tot in 1480 de prioren van Herne en Antwerpen een poging deden ~~om het nodige~~ geld ^{middelen} bij te brengen om het werk voort te zetten, ~~maar~~ Beiden stierven ^{elkander,} kort na ~~een~~, wat een streep door de rekening trok. Men had anders gehoopt

echter

1. ARA, Kerk.arch., 11933, passim a. 1467 en 1468 : "Item quando ~~xxx~~ cum Dno Jo. Jaquemijns pro quercibus fuerim valle ducis exposui IX d."

2. Ibid. : "Pro vectura cespitum viii lasten nobis in eleemosinam datorum per bursarium de pauloo..."

3. ARA, Kerk.arch., 11933, a. 1467-68 : Pro nunciis : Item pro vino pitan cise quando magister Cooman traxit fundamenta ecclesie vi d.- Item pro bibalibus Ny. Buys quando iuvit metiri ecclesiam." Cfr. PL. LEFEVRE, L'organisation ecclésiastique..., 142.

4. Cfr. blz.

af te werken.

de kerk binnen de drie jaar ~~te voltoeien~~ (1). Een zevental jaar later, op het einde van het leven van pater Marcellius, had men de arbeid terug aangevat met de financiële steun van een Duits hoveling van de Roomse koning, Jan Fax (2), ~~naar~~ *slechts voor enkele maanden;* rond 8 September werd de bouw weer gestaakt. De Zuid- en Westmuur hadden reeds een hoogte van 17 voet en ~~te~~ *in h* Noorden 16 voet (3). Toen werd alles afgedekt voor de komende maanden ...en jaren (4). Het werd 1517, wanneer Mercurinus de Gattinaria, uit dankbaarheid voor zijn verblijf in de kartuis beloofde 2000 rg voor de pand en de kerk te schenken, wat uitbetseld werd door Margareta van Parma, vanaf 1519 tot 1524 (5). De rekenposten vermelden dan weer grote uitgaven voor bouwmateriaal (6). Na deze toelage, bewerkte dezelfde, toen kanselier geworden, dat de keizer eveneens bijdroeg tot de bouw van de kerk. Karel V schonk namelijk 3000 ducaten op voor-

-
1. VOET-TOURNEUR, f. 55^v: "Item eodem anno (1480) x Octobris prior Antverpise Joannes, informatione sepe dicti prioris capelle dedit ad opus nove ecclesie perficiende x lb v sc vi d." ID., f. 55v: "Item eodem anno in nundinis Septembris prior Capelle predictus procuravit ad novam ecclesiam perficiendam a patribus ordinis circa sex lb et plura fuerunt adducta pro adiutorio ad dictam ecclesiam perficiendam. Etiam post obitum dicti prioris Antverpie Joannis... Item si supervixisset ad triennium spero quod ecclesia nostra constructa fuisset..."
2. ID., f. 62v. f: "Item die cene domini sc xii Aprilis fuit inchoatio facta ad proseguendum/edificationem ecclesie conventualis que fecit ad altitudinem vii vel viii pedum ex terra circa xviii annos ad quam construendum quidam theutonicus domicellus Joannes Fax custos vestium regis romanorum dedit."
3. ID., f. 63. f: "Anno prefato lathomii ecclesie nostre ab opere destiterunt et fuit illo anno a parte meridionali et occidentali exaltata xv ii pedibus a latere vero squiloneri pene uno pede minus et ille qui mensuravit ecclesiam invenit lxxiii virgata pro illo anno facta..."
4. ID., f. 63 f: "Item eodem anno in Octobri terminum novam ecclesiam cum straminibus pro conservatione operis a pluvia et ab aliis nocu mentis."
5. ID., f. 88 f: "Qui non ingratus de dicto beneficio ordinavit ex sua benevolentia duo millia francorum ut exinde fieret ecclesia religiosorum que iam ultra quinquaginta annos est incepta et propter paupertatem ...nullatenus potest fieri..."

waarde dat men dagelijks in één heilige Mis een gedschtenis inlaste voor de keizer (1). In 1525 was ook deze som uitbetaald (2).

Op 18 Juli 1531 werd de kerk geconsacreerd met het hoofdaltaar ter ere van de H. Drieëenheid, Sint Jan de Doper en St. Bruno. De volgende dag had de wijding plaats van twee altaren onder het doksaal : één ter ere van de H. Maagd, St. Kathelijne en St. Barbara, een ander toegewijd aan St. Anna, Magdalena en Cecilia (3).

^{De dertien}
~~Het aantal~~ gebrandschilderde vensters, ^{gaven} ~~namelijk 13, gaf ons~~ een idee ^{gaven} van de ruimte der kerk, die in de storm van enkele ^{later} decennia met het klooster zou vernield worden.

E. ARA, Kerk arch., 11935, s. 1521 : Exposite sunt pro diversis necessariis utpote calce, lignis, lapidibus tam pro ecclesie nova quam etiam pro ambitu novo..."

1. VOET-TOURNEUR, f. 88v. /: "Item anno domini XV^c XXIIII Illustrissimus princeps Karolus Romanorum Arragonum... imperator electus contulit nostre domui tria millia ducatorum aureorum pro perfectione ecclesie pie ad hoc inducendo causa generoso cancellario sue majestatis Mercurino de Gattinaria sub certis tamen conditionibus videlicet quod perpetuis temporis singulis diebus celebretur una missa ad placitum cum penultima oratione cesaree majestati congruente in capella nostre domine de gratis : item quod procurabimus ipsi a nostro capitulo generali plenum cum psalteriis monachatum."

2. ARA, Kerk arch., 11936, s. 1526 : Primum recepi a magistro postarum Cesaree Majestatis in plenam solutionem trium millium ducatorum nobis ab ipsa Cesarea Majestate donatorum xv lb."

3. VOET-TOURNEUR, f. 92v.

4. ID., f. 96v-93. Cfr. Infra., blz.

§3 Het Meubilair.

Er is te weinig bewaard of bekend om een idee te vormen over de kunstwaarde van de kartuis. De monniken-geschiedschrijvers betogen wel dat vooral de pand (1), het bisscopshuis (2) en de refter uit 1508 (3) de aandacht waard waren. Voor het overige werd geen oordeel over ~~de kartuis~~ ^{het klooster} geveld: wij weten niet of de kerk en de cellenbouw in de s'leek viel.

Nochtans kan men enkele gegevens verzamelen over de versiering van de kartuis, over haar meubilair en kunstscatten.

Hoe arm het jonge convent ook begon, ^{toch} zelfs de eerste schamele lemen hutten werden oogesierd met een afbeelding van O.L.Vrouw. In 1460 kocht de procurator voor de huisbewoners 16 afbeeldingen van de H. Maagd (4). Of dit kleine schilderwerkjes waren, is niet geweten. In deze periode waren anders de betrekkingen met Rogier vander Weyden niet zo zeldzaam, hoewel niet steeds op artistiek gebied. De schilder inde op sommige gronden van het klooster een erfrente (5). Bij hem kochten de monniken kleur, waarschijnlijk voor het scriptorium; na zijn afsterven was het zijn weduwe die hen eens verf bezorgde (6). Maar ook

1. VOET-TOURNEUR, f. 79v. f: "...factus est ambitus ex petris excisis... quod est opus egregium et magnificentum nec tale opus est factum nec invenitur in ista provincia."

2. ID., f. 74v-75. f: "...et est domus multum honesta et magnifica..."

3. ID., f. 79 f: de refter is een "Domum honorabilem et spectabilem..."

4. ANA, kerk.arch., 11815, s. 1460: "Item pro xvi parvis ymaginibus de domina pro fratribus..."

5. Ibid., a. 1462-65: "Item Sabbato ultra die apostoli magistro Rogero vander Weyden de censu hereditario..."

6. Ibid.: "Item pro asurio l unc. a magistro Rogero..."; a. 1465-66: "Item l unc asur a vidua magistri rogeri..."

als kunstenaar stond hij in betrekking met het klooster. In 1461-62 werd een klein schilderij gekocht en terzelfdertijd één voor de Antwerpse kerk, waarop frater Petrus afgebeeld staat (1). Belangrijker dan deze kleine aankopen moet de gift zijn, die Rogier deed : namelijk een Calvarie, die in de kerk gehangen werd (2). Dit schilderij bleef te Scheut tot 1555 toen Petrus Mertens, die er zelf prat op ging schilder talent te bezitten, het verkocht voor 100 pond brabant. en liet vervangen door een gelijksoortig tafereel van de hand van Antonius Morre (3). Deze gift en andere kleine bijdragen van vander Weyden zouden herinnerd worden in het Calendarium, waar zijn jaardienst opgetekend staat (4).

Omstreeks deze ^{tijd} kocht men bij meester Jan Draes een kruisbeeld voor de refter (5). Men kan niet zeggen dat het klooster rijk begiftigd werd. Wel is de genadekapel het voorwerp geweest van allerlei geschenken, die de kerkbenodigdheden verrijkten. Vooreerst

1. ARA, Kerk.arch., 11915 a. 1461-62 : "Item magistro Rogero ~~duxpaxxax~~ de quadam imagine... v. sc. - Item pro ymagine versus Antverpianam... ~~duxpaxx~~ Item magistro Rogero de imagine fratris Petri de Antverpia... vi li st."

2. Berust nu in het Escorial .Cfr. J. LAVALLEYE, L'Ecole bruxelloise de peinture au XVe siècle, in Bruxelles au XVe siècle, 171.

3. ARA, Kerk.arch., 11935 a. 1555 : "Item summa receptorum de quadam imagine crucifixi vendita ex ecclesia nostra, nobis donata a magistro Rogero pictori ... 1^o lb. - Item summa expositorum quam dedi M. Antonio Morre pictori regis pro laboribus suis cum novo tabulario magni crucifixi in ecclesia nostra ac aliis diversis oneribus et expensis... xxx lb." Cfr. G. MARDIER, Antonius Amor van Dashorst, 14. In 1555 werkte Moro te Brussel. Er blijkt maar één godsdienstig schilderij van zijn hand bewaard, nml. een Christus tussen St. Pieter en Paul uit 1556.

4. BRUSSEL, Dienst van de adel, fs 245 : 24 Juni : "Anniversarium magistri Rogeri de Passua pictoris ac consortii eius. dedit semel tam in pecuniis quam fructibus valoris certa xx lb. gr. Br. "

5. ARA, Kerk.arch., 11915, a. 1461-62 : "Magister Joannes Draes te risel qui fecit ... crucifixum in refectorio..."

heeft men de glasramen, waarvan één door graaf Karel van Charolais bekostigd was in 1456-57 en uitgevoerd door glasschilder Joris van Puerse (1). Van de andere ramen kent men slechts de geveers (3). Gewaden voor de kapel werden in de loop der jaren voortdurend geschonken, maar er zijn slechts weinigzeggende details over bewaard. Uit het geofferde zilver van het genadeoord liet men in 1460 een mooie kelk maken voor de diensten aan het hoofdaltaar. In de knoop droeg hij gegrift AVE MARIA (3).

Een bijzondere blijke van waardering voor de bedevaartplaats en voor het klooster zelf was wel het zilveren beeld van hertog Karel de Stoute, dat in zijn private bidplaats te Scheut geplaatst was. Het beeld was daar gesteld rond Maria Magdalenafeest in 1477. Het was werk van Geeraard Loyet, vroeger kamerdienaar en goudsmid van Karel. Deze had opdracht gekregen twee levensgrote beelden van de hertog te vervaardigen. Zij moesten de vorst geknield voorstellen, in volle wapenrusting en met juwelen gesierd. Ook nog twee borstbeelden moesten volgens dezelfde bestelling gemaakt worden. De levensgrote figuren waren bestemd voor het heiligdom van Scheut en de O.L.Vrouwkerk van Aardenburg. De borstbeelden werden geschonken aan de St.-Adriaankerk te Geraardsbergen en de St.-Sebastiaankapel te Brussel (4). Tijdens

1. Voor de glasramen van Scheut, zie HELBIG, De glasschilderkunst in België. Repertorium en documenten, nrs 1724-1739 onder trefwoord Scheut
DE LABORDE, Les ducs de Bourgogne, I, 466, nr. 1788.

2. cfr. supra, blz.

3. VOET-TOURNEUR, f. 38 : "Item circe idem tempus fuit factum de argento ex Capella et alio nostro magnus calix summi altaris habens in nodo Ave Maria."

4. DE LABORDE, o.c., I; 507-508, nr. 1976.

de onrustige jaren van de opstand tegen Maximiliaan (rond 2 Februari 1486) werd deze kunstschat samen met de andere waarden van het klooster in veiligheid gebracht bij de wisselaar Jan van Elzelaer (1). Om alle opspraak te vermijden werd een houten beeld in de plaats gezet dat verzilverd werd: dit op raad van van Elzelaer en Franco vander Stoc, wiens knecht het werk uitvoerde (2). Ten slotte moet men het goed geacht hebben den zilveren Karel te smelten en met de opbrangst c. 756 fl een rente te kopen, die de stad Brussel ter beschikking had gesteld om verbouwingen uit te voeren op de Coudenberg (3).

Jan van Elzelaers vrouw, Margareta Zuweels, stierf in 1588. Zij werd begraven in de kloosterpand te Scheut (4). Enkele jaren later zal de stadsschilder Franco vander Stoc, vriend van de wisselaar een ²scilderij maken die boven het graf van Margareta gehangen werd (5). De begraafplaatsen, vooral binnen het kloostergebouw, werden door enige versiering aangeduid. In haar testament legateerde bv. Anna Tsergoossens, weduwe van Jan Middelbörch een bepaalde som om boven of nabij haar graf een gebeeldhouwde tabel te hangen, die door luikjes gedeekt ^{word} ~~was moest zijn~~ (6). Op het graf van Maria vander Borch, voor het

1. VOLT-TOURNEUR? f. 61v f. n. ...circa principium quadregesime prior, procurator, coquinaerius et Hermannus in capella expoliaverunt argenteum Carolum et miserunt argentum et alia encenia et bona domus Bruxellam in domo Elzelaer..."

2. ID., ibid. f. n. Ac de consilio dicti Joannis Elzelaere et Francisci Stoc fecimus imaginem ligneam ducis Caroli super quam argentum erat fixum depingi meliori foro quo potuimus per famulum dicti Francisci"

3. ARA, Ferk. arch., 11589, f. c2c11 - c2c1111: *Littera de xlii reuencibus empl supra opidum Brussellense per dominum Walteri Hurici... ex propriis denariis nostris sc. ex statua argentea domini ducis Karoli... 1 mei 1486.*

4. VOLT-TOURNEUR, f. 62. "Item xlii Septembris obiit magna benefactrix nostre domicella Margareta Zuweels uxor Joannis Elzelaer... qui fuit hic sepultus... a. lxxxv..."

5. ID., f. 66 f. n. "Item Joannes Elzelaer misit hic xlii maii unam pulcram tabulam pictoratum ponendam supra sepulcrum uxoris sue per medium franconis Stoc...". Cfr. A. BRUNARD, Vv

hoofdeltsar begraven,moest volgens testamentaire bepaling van haar neef Hendrik Hinckaert (1492) een blauwe steen geplaatst worden met inschrift en voor de cel,die op haar kosten gebouwd was een memoriale (1).De grafzerk van de familie de Groote werd geplaatst voor de cel die hij liet bouwen.Er is een afbeelding van bewaard (2).Andere testamenteurs,zoals Arnold Vilain, die te Schent in een grafkelder wilde begraven worden,verkoos dat nabij het graf in de pand, een glasraam zijn herinnering zou doen voortleven " ende daerinne doen pingeren de figure vander heyligen drievuldicheyt ende ter hechtersyden daer af Sinte Philips ende ~~Sint Arnoud~~ ter slicker zyde Sinte Arnoud presenterende elc sinte Philips ende Sint Aernout den voirs.wijlen here Philips zynen vader ende den selven testateur in huer volharnas ende wapenroc aenhebbende,als biddende Goide van hemelricke voir huer lieder zielen,ende dat onder int glas vande selfder vensteren gescreven worde : hiervelet begraven Arnt Vilain zoen wijlen heren Philips die starf int jaer...(3).

A.BRUNARD,Vrancke Van der Stoet, in Bruxelles au XVe siècle,75-84.
 5. ARA,Kerk.arch.,11666 : 5 Aug.1485 : "heeft oock gewilt...datmen maken sal ende stellen boven oft bij hueren sepultueren een taefflet uu steenen gehouden ende sluytende met twee dueren..."

-
1. ARA,Kerk.arch.,11672,6 Juni 1492 : "..vult et iniungit testator .. ut prior et p ocurator ex omnibus bonis per ipsum relictis conventui poni faciant immedieste blaven lapidem ante summum altare ubi domicell maria de Castro matertera sua spulta est cum sepultura nominis et dati et annorum eius.Et ante cellam ab ipsa fundatam et dotetam locari faciant aliquod memoriale ad declarandum quod ipsa maria quondam fuerit praecipua benefactrix..."
 2. VOET-TOURNEUR,f.63v/ "Item...ante ~~ianuam~~ celle quam prefatus dominus fecit fieri sub magno lapide sicut prefatus dominus in vita sua desideravit." f.64 : een afbeelding.
 3. ARA,Kerk.arch.,11667,8 April 1489.

De glasramen van de pand, waarvan de eersten in 1508 besteld werden bij meester Michiel en Willem (1), stelden het leven van St. Bruno voor (2). De 43 ramen in de grote pand waren allen giften: in 1558 werd het laatste venster ingezet (3). Onder de schenkers ontmoet men enkelen, die zulks bij testament bepaald hadden: zo Jan van Zue-
ne, die in 1525 geloften aflegde, had het klooster 35 gulden nagela-
ten "voir een gelede[n]e Venster ende het paveissel voer des test^teurs
celle inden pant aldair... (4)". Een andere weer, als de moeder van
frater Firmin Torment, uit Mechelen, die reeds zeer mild geweest was,
liet een raam vervaardigen, waarschijnlijk nabij de kluis waar haar
zoon verbleef (5). De meeste vensters echter werden door de prⁱⁿ-
sen, hovelingen of ambtenaren geschonken. Dit was het werk van Jan
Nicault, de algemene ontvanger van de koning in de Nederlanden (6).
Waarschijnlijk slaat de rekening, waarmede Karel V in 1516 een glas-
raam voor Scheut betaalde, op een pandvenster: de kerk immers was
toen nog niet voltooid (7). De kloosterkerk zelf zou dertien glasra-

-
1. VOET-TOURNEUR, f. 78^f: "Item eodem anno convenit idem prior cum Michaelle et Wilhelmo de octo fenestris faciendis in ambitu...^f. Is dit misschien de Brusselse glasschilder Michiel Coxie?"
 2. BRUSSEL, Dienst voor de adel, hs 265, geeft het motief aan dat in elk vak van de ramen stond en de vorm van de vensters, geen tekening van de voorstelling werd bewaard?
 3. VOET-TOURNEUR, f. 86^f: "et omnes... stabant in suis locis anno dni XV^c LVIII." /
 4. AKA, Kerk.arch., 11688, 22 Juni 1525.
 5. VOET-TOURNEUR, f. 85v^f: "~~Sequitur pro vigesima tertia fenestra quam fecit fieri mater confra^tis nostri Firmini Torment ante cellam notatam litera S.~~"
 6. ID., f. 85^f: "... Venit ad nos honorabilis vir Joannes Nicault ... voluit ut fenestre in ambitu fierent et ipse omnes pro maiore parte procuravit ac fieri fecit." /
 7. E. VAN EVEN, L'ancienne école de peinture de Louvain, 298-299. Een som van 100 pond werd in 1516 uitbetaald aan de glasschilder Niklaas Rombouts voor een raam te Scheut, en Groenendaal.

men tellen, die het lijden en de verrijzenis van Christus voorstellen

~~Eén~~
Eén is er gekend door een schets, namelijk de nederdaling van de H. Geest, geschonken door Willem Bollaert, abt van St. Truiden (1).

Voor het overige verrijkte de kerk voortdurend in Vaatwerk voor de goddelijke diensten, waaronder vooral enkele kelken en pax-tafels te vermelden zijn. Deze laatste werden in 1477 en 1481 verkregen door de zorgen van de Anderlechtse kanunnik Michiel de Backer en Petrus de Thimo, ouddeken van het St.-Pieterskapittel en later monnik te Scheut (2). Een derde pax-tafel was door de heer van Kobays aan het klooster gegeven (3). Het gebruik van dergelijke kostbare, zilveren kerkbenodigdheden was blijkbaar niet in overeenstemming met de gebruiken van de orde : er werd toelating gevraagd om ze te mogen bezigen (4).

In moeilijke omstandigheden, zoals in 1489, toen een schuld moest afbetaald worden, verkocht men verschillende kostbaar gerief, onder meer drie kelken, naast andere kleinodiën. De kelken kon men later terug aanschaffen (5).

1. ARA, Versch. handschr., nr. 397^B, f. 114^v : uitgegeven bij PINCHART, Archives..., III, 265-266.

2. VOET-TOURNEUR, f. 52v. f. "Item eodem anno dominus Michael Pistoris Cappellanus et receptor fecit hic fieri unum calicem et pacem argenteam" f. 58. f. "Item anno predicto (1481) circa Purificationem beate Marie perfecte fuerunt due paces... Ad quas frater noster Petrus de Thimo de dit x renenses... Et dominus Michael Pistoris octo petros..."

3. ID., f. 58. f. "Nota quod tertia pax quondam donata fuit huic domui sicut est a domino de Kobays in Flandria..."

4. ARA, Perk. arch., 11594 : "Item idem (visitator) concessit quod possumus uti in solemnitatibus, in missis conventualibus pacibus argenteis ea devociis nobis datis..."

5. VOET-TOURNEUR, f. 69v. f. "Item sciendum quod hoc anno propter debitorum multitudinem compulsi sumus vendere quedam clenodia... vendidimus tres calices... Isti tamen calices tempore suo poterunt recuperare per similes eiusdem valoris ac ponderis..."

Voor het monnikenkoor gaf de vader van frater Firmin Torment een koperen lezenaar, waarin de beeltenis van O.L.Vrouw, St. Jan de Doper en St. Hugo van Lincoln verwerkt waren. Het boek rustte op een adelaar (1). ^{De kanselier Hieronymus vander Noot bestelde het looge-} ~~Over het monnikenkoor zelf zijn geen aanduidingen be-~~
~~staande (1 bis)~~
 waard. Nochtans moet ^{het ne} het merkwaardig geweest zijn, vermits de monniken van Tongerlo, die hun ~~keergestoelte~~ wilden vernieuwen, ook te Scheut kwamen kijken (2). Bij de verwoesting van het klooster ging het gestoelte te loor : het werd verbrand (3).

Tussen de kleinere, waarschijnlijk minder belangrijke voorwerpen, bezat het klooster een schilderij, dat frater Minckaert voorstelde. In 16... werd het bewaard in de O.L.Vrouwekapel van Laken (4). In het nieuwe klooster te Brussel waren enkele zelfportretten ondergebracht van Petrus Mertens, de schilder-prior (5). Eveneens bewaarde men er een schilderij, portret van prelaat Hey, de Premonstratenser-abt van Ninove, die zijn laatste levensjaren te Scheut doorbracht (6).

Een belletje, dat Filibert Coomen, de laatste procurator van Scheut, waarschijnlijk in zijn geboortestad ^{Abbekelem} vliet vervaardigen, is de laatste herinnering aan het oude convent te Scheut, dat uit deze woelige jaren bewaerd bleef (7).

1. DE WAL, II, 12v : "...dedit etiam lectorium eneam quod constitutum erat in medio chori satis preciosum; erant in eo tres imagines aenea una B. Virginis Mariae, altera S. Joannis Baptistae, tertia S. Hugonis Ep. Lincolnensis. Sustinebat in hoc lectorio librum aquila."
2. J. STEPPE - F. VAN MOLLE, *De koorbanken van de O. L. V. - kerk te Aarschot in Bulletin v. d. Kon. Comm. voor Mon. en Landsch.*, II, 1950, 245, 250 : 4/1528.
3. DE WAL, II, 147 : "Anno 1579... combusserunt sedilia et reliqua que non potuerunt auferre."
4. ID., IM, 110.
5. DE WAL, II, 92 : "XXXXXXXXXX... noverat autem artem pingendi, seque mediant speculo depinxit atque duae huiusmodi picturae in hac nova domo adhuc habentur."

De storm van de laatste decennia der XVIde eeuw kwam dit alles ofwel verspreiden of verwoesten.

-
6. DE WAL, II, 77v : "Retinerus autem effigiem eius ad vivum ..." Het schilderij was uit 1645 en stelde de abt op 54 jarige leeftijd voor.
7. De weledele heer Drs Fr. Van Molle, die mij meermaals aanwijzingen voor deze studie gaf, vestigde ook hierop mijn aandacht, en bezorgde mij de nodige documentatie. Waarvoor ik hem hier hartelijk dank betuig.

t